

כל ימות עולם ולעמית שניהם חרצים, כדכתיב וישעיה נא, ון כי שמים כעשן נמלחו והארץ כצגד תצלה. וציפה תואר נדחק מאלד בדבר. וזולאי כה"ג קשיא נמי אגופא דקרא דכתיב יסד ארץ על מכוניה כל תמוט עולם ועד, דהא אמרו רז"ל כל מקום שנאמר עולם ועד אין לה הפסק, והארץ על כרחא יש לה הפסק לעמיד, כדכתיב [שם] והארץ כצגד תצלה. והמפרשים נדחקו מאלד בזה. ותו דכתיב בתריה וישעיה כמו כן ימותון, וכל הממתיס טמונים בארץ, ואם יתבטל מציאות הארץ לעתיד ע"כ גם הגופות הטמונים זה יתבטלו לגמרי ואי אפשר שיקומו עוד לתחייה, וזה סותר למ"ס צערון שלעתיד צומן חדוש העולם יהיה שוב תחיה כוללת לכל ישראל, וכדכתיב וישעיה

סו, כן כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה כן יעמוד זרעכם ושמכם וגו'. וגם יש לדקדק בטעם שינוי הלשון, דבשמים כתיב נמלחו ובארץ כתיב תצלה והלא דבר הוא.

ולבן נ"ל לפרש על דרך מ"ס הזהר [אדרא רבה קלה ע"צ] וחכמי האמת [אורות חיים שער נקודים פ"צ] צענין העולמות התוהו שקדמו לעולם שנחצבו, הרמוזים צענין שמונה מלכי אדום המוזכרים בתורה, אשר צו' מהם המכוונים כלפי שצעה הרקיעים כתיב לשון מיתה לפי שנחצטלו לגמרי, והא' המכוון כלפי מדת הארץ לא נאמר לשון מיתה, באשר לא נחצטל לגמרי כי אם נתמעכה מלורתה לטעם הכמוס ליודעי חן. וכן כזה, יהיה לעתיד צאלף השציעי, שישוצ הכל לשורשו העליון ושז יחדש הכל ביתר שאת ויתר עז צאלף השמיני, וכן שמים וארץ התחתונים צדוגמת שמים וארץ העליונים, כי אז זה לעומת זה עשה אלהים, וממילא לעתיד יתבטלו השמים לגמרי, אצל הארץ לא תחצטל לגמרי כי אם ציטול צורתה, וא"כ לכך כתיב כי השמים כעשן נמלחו דמשמע צטול גמור, ובארץ כתיב כצגד תצלה, דמשמע כצגד הצלוי שמתצטל רק צורתו אצל אינו מתצטל לגמרי. ולעתיד צאלף השמיני יהיה לשמים חדוש גמור, אצל הארץ שלא תחצטל לגמרי אלא צטול צורה, לא יהיה זה לעתיד אלא תקון צורה בעלמא ביתר שאת ויתר עז. ולכך כתיב יסד ארץ ע"ז מכוניה ב"ל תמוט עולם ועד, כלומר לעולם לא יהיה לה התמוטטות גמור כמו השמים אלא צטול צורה בעלמא, והא"ה מפרש הכא טעמא מדוע נתעלה הארץ בזה משמים, לפי שעשתה צציוו תחילה וכדלעיל. וכל זה רמז על תולדותיה שיתעלו תולדות הארץ מתולדות השמים, והיינו כשיטת צית הלל דס"ל דגדולים הנדיקים ממלאכי השרת וכמש"ל סוף פ"א, ואגדתין נמי אחי ע"כ צצית הלל וכדאמרן:

פרשה יג א הבא את אמר וב"ל שיח השדה טרם יהיה בארץ. כלומר דמשמע שעדיין לא נמח שום

א וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ [ב, ה]. הבא את אמר וכל שיח השדה, ויחלץ את אמר [שם ט] ויצמח ה' אלהים מן האדמה, אמר רבי חנינא, לחלץ לגן עדן, ובאן לישבו של עולם. תני רבי חייא, אלו ואלו לא צמחו עד שירדו עליהם גשמים.

דבר קודם צריאת האדם, ואע"ג דכתיב בשלישי [צראשית א, יא] תולא הארץ דשא, היינו שעמדו על פתח הקרקע ומ"מ לא ילאו עד יום הששי וכדפרש"י בחומש [שם]. ויחלץ את אמר ויצמח ה' אלהים מן האדמה. ומשמע אף קודם צריאת האדם, דהא התם צגן עדן מיירי, וכתיב [שם ג, ח] ויטע ה' גן בעדן מקדם, ואמרינן בפט"ו [ד] מקדם לצרייתו של אדם. ואע"ג דהכי כתיב קרא ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר ויצמח ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד גו', משמע ליה דקרא תני והדר מפרש שגם הצמיחה היה מקדם לצרייתו של אדם להיות הכל מתוקן לפניו, דהא מהאי טעמא גופא נטע הגן מקדם לצרייתו של אדם וכדלקמן בפט"ו ס"ד, ולא נאמר צנתיים ענין האדם אלא להורות שללרכו היה נטיעת הגן להיות הכל מוכן לפניו צצואו שמה ואח"כ מפרש והולך מה היה ענין נטיעה זו, ועל זה אמר ויצמח ה' אלהים מן האדמה ב"ל עץ נחמד צמראה וגו'. ומ"מ שמעת מיניה שהיו הצמחים צארץ קודם צריאת האדם, ואמאי כתיב הכא וכל שיח השדה טרם יהיה צארץ. והא"ה משני רב חנינא דהלן צגן עדן צמח מקדם לצרייתו של אדם, ובאן לישבו של עולם לא צמח אלא עד אחר צרייתו של אדם כשהתפלל על הגשמים כדפרש"י בחומש, וצגן עדן צמח צלא גשמים דרך נס קודם צרייתו של עולם.

ור' חייא פליג ואמר אלו ואלו לא צמחו עד שירדו עליהם גשמים. והא דכתיב ויטע ה' גן בעדן מקדם, דוקא נטיעה קאמר, אצל צמיחה לא הוי אלא עד אחר צריאת האדם שירדו גשמים צתפלתו, ומ"מ נטע ה' מקודם לגן עדן כל עץ נחמד למראה להיות הכל מתוקן לפניו מיד צתפלתו על הגשמים. וצכן סרו תלונות היפה תואר, וע"ס שדצריו אינם מחוורים מכמה טעמים. וגם מ"ס לשיטתו דר' חנינא ס"ל דהא דכתיב ותוצא הארץ דשא בג' לא קאי אלא אגן עדן, ובשאר הארץ אבתי לא הוי נטיעה כלל, הא ודאי לימא דהא ר' חנינא גופיה קאמר לקמן ר"פ ט"ו שחילני גן עדן כקרני חוצים היו צארץ ועקרון הקצ"ה משם ושחלן צמוך גן עדן, אלאמא כצר היו נטיעות צארץ מקמי מטע גן עדן. אלא העיקר כדפרישית. ואפילו למ"ד לעיל פ"צ ס"ג דציוס שנצראו שמים וארץ הוציאו תולדות, כצר כתב היפה תואר שם דשאני יום ג' מיום א', דצג' כצר היו צמקומן הראוי לצאת ועומדים על פתח קרקע ואינם חסרים אלא יציאה החלטית, אצל ציוס הראשון לא היו קצועים צמקומן כלל שהיה הכל צערצוציא. ומה שתי' שם היפה תואר עוד דהאי תנא ס"ל כר' חנינא נמשך לשיטתו כאן, אצל לשיטתו ר' חנינא ור' חייא לא פליגי צהאי מידי, ולכך נ"ל כדאמרן. וכה"ג נמי כתב מהרש"א צפ"צ לחולין [ס ע"צ ד"ה ועמדו] ע"ש:

פ"א ע"א

טו ט"א

פ"א ע"א

ב כל האילנות באילו משיחים אלו עם אלו. פירש היפה
 תואר דדייק אמאי קרי לאילנות שיח השדה, אלא כל
 האילנות באילו משיחין, ולהכי נמי איקרי שיח. ושיחתן
 היא נשיבת הרוח אשר בתוך האילנות שמתנועעים
 ומשמיעין קול באילו משיחים זה
 עם זה ועם השומע, וכהא
 דאמרינן לקמן בפ"ו [ו] אומרים
 לאילני מאכל למה אין קולכם
 הולך. ויתכן שאמר כן על מה
 שירמוז בנענועם זה אצל זה
 כענין שיחת דקלים המוזכר בגמ'
 [סוכה כ"א ע"א] שפירשו בתשובת
 הגאונים [מוספא (ליק) סימן לג]
 דיום שאין בו נשיבת הרוח,
 במקום שבני אדם בקיאו,
 פורשין סדין בין הדקלים ואין
 מתנועע, ועומדין בין שני דקלים
 הקרובים לזה ורואים איך ינועו
 חריותיהם זה אצל זה, ויש בו
 סימנים שמכירין הבקאים בהם
 כמה דברים, וכמ"ש בערוך ערך
 סת, וכה"ג בשוחר טוב מזמור

ק"ד ע"ש עכ"ל.

ומידו הא דמסיק וכל האילנות להנאתם של בריות ז"ע
 מאי צני צהא, וכן הא דקאמר מעשה באדם אחד
 שבצר את ברמו וכו', מאי ענין האי עוצלם לכהן, והיפה
 תואר נדחק צה. ולי נראה דה"ק, אע"פ ששיחות האילנות
 הוא אלו עם אלו אפ"ה הוי באילו משיחים עם הבריות,
 לפי שבכל האילנות הם להנאתן של בריות, ולכן שיחתם
 הוא ג"כ מעניני הצריות בגידול כמחים וכיוצא בו. וזהכי נחא
 הא דקרי להו דוקא הכא שיח השדה, לרמוז שיחת האילנות,
 דמהאי טעמא מתחילה לא נמחו לפי שאדם אין, כי אז לא
 הו"ל שיח השדה שהוא צעניני בני אדם, לפיכך לא נמחו אלא
 עד אחר צריאת אדם. ומשום דקשה איך יהיה צאילנות שהם
 עני דומם דעת והשכל להשיח, אולי ז"ל שזהו צמח צמח
 יש צהם התלצשות רוח חיוני ועל ידו מתנועע להיות נראה
 כמשיח, וכמ"ש חכמי האמת [מהרש"ל סוכה כ"א ע"א]. שער הגלגלים
 הקדמה כד שכלול צהם גם נילוי נפש אדם לתקן צאכילה,
 הה"ד [דברים כ, יט] כי האדם עץ השדה גו'. ולפעמים כלול
 צהם גם נילוי נפש רשע שהוא כרוח רעה המוכן להזיק בשעת
 הסכנה. וכדי לצרר דבר זה מייתי הכא הך עוצלם באדם
 שבצר את ברמו וז"ל בתוכו יחידי ובא הרוח ופגעתו,
 והיינו רוח הכלול צאילני הכרס צמחוצר, אלמא אית צהו
 התלצשות רוח חיוני צמחוצר, ועל פיהם יסצו צלכתן
 צניענועיהם להיות כמסיחים צעניני בני אדם וכאמור:
 וכל שיחתן של בריות אינה [אלא] על הארץ וכו'. צא
 לפרש עוד טעם מדוע נקראו הצמחים שיח השדה, לפי

אלה צמחוצר

ב וכל שיח השדה. כל האילנות
באלו משיחין אלו עם אלו. כל
האילנות באלו משיחין עם הבריות. כל
האילנות להנאתן של בריות נבראו.
מעשה באחד שבצר את ברמו וזן
בתוכו, ובאת הרוח ופגעתו. כל שיחתן
של בריות אינה אלא על הארץ, עבדת
ארעא, לא עבדת. וכל תפלתן של בריות
אינה אלא על הארץ, מרי תעבד ארעא,
מרי תצליח ארעא. כל תפלתן של
ישראל אינו אלא על בית המקדש, מרי
יתבני בית מקדשא, מרי מתי יתבני בית
מקדשא.

שעליו הוא כל שיחתן של הצריות כי ממנו תולדות חיים לכל,
 ומהאי טעמא נמי כל עיקר תפלת הצריות הוא על הארץ,
 ולכן נקט לשון שיח ולא דבור. לרמוז ג"כ ענין תפלה, דאין
 שיחה אלא תפלה וכדלקמן פס"ח [יא]. ולכן רמז זה הכתוב
 דוקא פה לפרש צהו הטעם על
 מה שנתחלת הצריאה עדיין לא
 נמח טנוצת השדה, לפי שאדם אין
 לעצוד את האדמה, דהיינו להתפלל
 על הגשמים וכדלקמן. ומשום
 דמ"מ קשה דהול"ל וכל שיח
 הארץ, אמאי נקט שיח השדה
 דייקא, ולכן מפרש דרמזו נמי
 לתפלת ישראל על צית המקדש
 הנקרא שדה, דעליה כתיב [צריאת
 כד, סג] ויאל יחזק לשוח בשדה
 כדאיתא צפרק האשה [פסחים פ"ח
 ע"א]. ורמזו זה כאן אלל צמחי
 הפירות צאשר ע"י צית המקדש
 הצליחו ועשו פרי צטוב טעם,
 וצמורצן צית המקדש ניטל טעם
 ושומן הפירות כדאיתא צטוטה
 פרק עגלה ערופה [מ"א ע"א], וצנין
 צית העמיד יסצו לאיתן ציתר שאת ויתר עו, כמו שנאמר

[צריה מ, יב] כי זרע השלום הגפן תמן פריה וגו' וכדלעיל
 פ"ב [ה].

וקרוב לומר שזה מכון למ"ש צוהר דל"ג ודל"ד דהא דכתיב
 אלה תולדות השמים והארץ צהצרא וגו', הוא רומז
 על תיקון שמים וארץ על מכונם צצטול כח הרע צומן צנין
 צית המקדש העמיד, שאז יהיו כל התולדות צמולאן וטובן, אלל
 מקודם זה היה הארץ כחורו וצוהו צהתצרות שורש הרע
 צעולס, כמו שהיה צומן תחלת הצריאה צומן חורצן העולמות,
 כי כל החורצן העולמות ומיקונם היו צדוגמא העמידה צמורצן
 צית המקדש וצנינו לעמיד, ועל זה אמר צרמו שקודם צנין צית
 המקדש העמיד כל שיח השדה ועצב השדה לא צמת, כלומר
 שלא צמת כראוי פרי צדיק עץ חיים, אלו צני עליה העומדים
 על משמרת התורה, כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ מטר
 התורה צומן החורצן. והטעם כי אדם זה ישראל הנקראים
 אדם אין לעצוד את האדמה צקרצנות צצית המקדש. וענין
 יצירת האדם ומה שהושם צגן עדן היה רמז על צמיחת קרן
 ישראל צצית המקדש, ומאז שוב יצמת כל עץ נחמד למראה
 פרי צדיק עץ חיים צני עליה וע"ש צאורץ. וצהיות צמחים
 הללו רמז על הצדיקים צני עליה שצמנעו צמורצן צית המקדש,
 לפיכך רמז כאן צלשון שיח השדה לתפילת ישראל על חורצן
 צית המקדש הנקרא שדה, כי כל ישעם וכל חפצם לכונן ארמון
 על חילה, עצור צמת צדיק פרי עץ חיים, צני עליה העומדים
 על משמרת התורה וכאמור. וענין מ"ש מזה עוד צסימן
 הסמוך:

(comm)

א"ל (א"ל) (ג)

א"ל (א"ל) (ג)

ג כי לא המטיר גו' מזכיר שם מלא וכו'. כלומר לכך כתיב
 ציוס עשות ה' אלהים ארץ ושמים, לפי שמזכיר שם מלא
 על עולם מלא וכדלקמן, ונקט לה הכא אקרא דכי לא המטיר
 וגו', משום מימרא דר' חלפאי דבסמוך דקאי צהאי ענינא
 אקרא דכי לא המטיר וגו'. ובמ"ס
 מזכיר שם מלא על עולם מלא,
 כה"ג נמי מצואר צוהר יתרו דל"ט
 [פס ע"א] וז"ל, ר"ס אמר לא אדכר
 שמה קדישא אלא על עולם שלם,
 דכתיב [בראשית ג ד] ציוס עשות ה'
 אלהים ארץ ושמים, מכאן דלא
 לאדכרא שמה קדישא דריקנייא,
 דכתיב [שמות כ ו] לא תשא את שם
 ה' אלהיך לשוא. ותניין אמר ר"י
 מהו דרכה שמה קדישא, צגין
 דמיניה משתכח דרכתא לכל עלמא,
 ודרכתא לא אשתכח על אתר
 רקנייא וכו' עכ"ל. כלומר דשם
 המיוחד שם הויה הוא מקור
 הדרכה ולא נאמר אלא על עולם

שלם. ועיין מ"ס מזה לעיל פ"א סי"ו. ומיהו להא הוי סגי
 למימר שם הויה לחודיה, ומדהוכיז פה צ' השמות ה' אלהים
 דיש נמי לעיל ס"פ הקודמת ששיתף מדת הדין ומדת
 הרחמים. ובהך דרשא לחודא נמי לא סגי, משום דמעיקרא
 כתיב בראשית ברא אלהים דמשמע שנברא רק דדין הוא שם
 אלהים, ולכך צ"ל שבתחילת שורש הבריאה נברא דדין ולצדק
 צגמר הבריאה שיתף צו מדת הרחמים וכמש"ל פ' הקודמת
 באורך. וא"כ תיקשי הא גופא מדוע לא שיתף צו מדת
 הרחמים מיד בתחלת הבריאה, ולכך אמר הטעם לפי שאינו
 מזכיר שם מלא אלא על עולם מלא שהוא שלם ומתוקן ולא
 על דרך חסר. ולכן בתחילת הבריאה שעדיין לא נשלם כראוי
 לא נזכר צו שם המיוחד שהוא שם הרחמים, אבל צגמר
 המעשה בשלימות נשתתף צו שם המיוחד שם הרחמים, ולכך
 כתיב ציוס עשות ה' אלהים ארץ ושמים. והאי קרא קאי אף
 אגמר מעשה יום ראשון, וכדדריש מיניה לעיל פ"צ [ג] דציוס
 שנבראו הוציאו מולדות, ומ"מ שוב נזכר שם אלהים בכל מעשה
 ימי בראשית, כי כך התנהג בכולם שבתחלת צריאתן טרם
 השלמתן כראוי נבראו צסם אלהים, וצגמר עשייתן נשתתף צסם
 שם הרחמים הוא שם המיוחד, והיינו דכתיב אלה מולדות
 השמים והארץ צהצרא ציוס עשות ה' אלהים גו', לכלול כולם
 בשיתוף הרחמים. וכן נזכר פה צפרשה צו צכל הוצרים צ'
 השמות ה' אלהים שסם שיתוף מדת הדין ומדת הרחמים.

וצידא טפי לפי מש"ל פ"ח [א ד"ה וז] ולקמן ריש פ"ד כי
 אף צהיות הארת הרחמים צעולם מיום א', מ"מ לא
 נשלמו כראוי עד יום הששי ציצירת האדם, וציוס שבת קודש
 נתגברו הרחמים עוד יותר, ולכן מאז נשתכלל הכל כראוי
 וכדלעיל פ"י [ה], ולפיכך דוקא אחר תשלום ספור כל מעשה

ג כי לא המטיר ה' אלהים על
 הארץ [שם]. מזכיר שם מלא על
 עולם מלא. אמר רבי חלפאי, בשם שיהוא
 מזכיר שם מלא על עולם מלא, כך הוא
 מזכיר שם מלא בירידת גשמים.
 אמר רבי שמעון בן יוחאי, שלשה דברים
 שקולין זה בזה, ואלו הן, ארץ,
 ואדם, ומטר. אמר רבי לוי בר חייה,
 ושלשתן משלש אותיות, ללמדך שאם
 אין ארץ אין מטר, ואם אין מטר אין
 אדם, ואם אין שניהם אין אדם.

בראשית כתיב אלה מולדות השמים והארץ צהצרא ציוס עשות
 ה' אלהים גו', לפי שמאז נשלם שם הרחמים כראוי. ויתכן
 שמתחילה נבראו צחצי השם אותיות י"ה, כדאמרינן לעיל פ"צ
 [ט] כי ציה ה' צור עולמים [ישעיה כה ד], שצרא העולמות צצ'
 אותיות י"ה, וצהארת שבת קודש
 נשלם כל השם. ולפיכך נאמר יום
 הששי צתוספות ה' להיות נמשך
 לאחריו אל ויכולו השמים, כי
 צתיבות ציוס ה'ששי ויכלו ה'שמים
 נרמו צר"ת כל שם הויה, וציוס
 הששי נרמו רק חצי השם שם יה,
 וצתחלת פרשת שבת ויכלו השמים
 נרמו גס חצי השם האחר אותיות
 ו"ה, כי מאז נשלם כל השם. וכל
 זה רמוז על העמיד צאלף השביעי
 יום שכולו שבת להיות אז נשלם
 השם כראוי, צאשר אז יהיה נמחה
 זכר עמלק לגמרי, וכדדרשינן כי יד
 על כס יה מלחמה לה' צעמלק, - (אמרו י"ג, 66)
 שאין השם נשלם כראוי עד שימחה

זכר עמלק, ומאז יהיה כל העולם ג"כ מתוקן בשלימות. ולכן
 צפרשה צו שוב נזכרו שנית כל הוצרים צשיתוף צ' השמות ה'
 אלהים, לרמוז על גמר מעשיהן צשיתוף מדת הדין צמדת
 הרחמים צשבת קודש צסם המיוחד צשלימות. והיינו דדייק
 וקאמר מזכיר שם מלא דייקא, כלומר כל השם צשלימות על
 עולם מלא. וזהו מסיק ר' חלפאי בשם שיהוא מזכיר שם
 מלא על עולם מלא צמדוש הבריאה, כך הוא מזכיר שם
 מלא על ירידת גשמים, אע"פ שאינו מדוש צריאה לגמרי,
 והיינו מפני שהוא קיוס העולם והיא שקולה כל מעשי צראשית,
 כדאמר רצ הונא צסמוך.

ובדי לחוק זה מיייתי נמי הא דאמר רשב"י ג' שקולין זה
 בזה וא"ו הן ארץ ואדם ומטר. דמהאי טעמא נזכרו
 פה שלשתן זה אחר זה צכתוב אחד, צאומרו כי לא המטיר
 ה' אלהים על הארץ ואדם אין גו', דאי לאו הכי למאי צ"ל
 כי לא המטיר, פשיטא דמניעות הצמחים הוא צהעדר המטר,
 וגם הול"ל סתם כי לא המטיר ומה צ"ל על הארץ פשיטא
 דמטר הוא על פני הארץ. אלא ודאי לפיכך הזכיר שלשתן יחד
 מטר ארץ ואדם ללמדך שסם שקולים זה כזה. ור' לוי הוסיף
 עוד סמן ורציה לדבר ממה שש"ששתן בוג' אותיות, להורות
 כי כל אחד מהם משותף משלש ששלשתן צריכין זה לזה, ולכך
 סם שקולים, וזהו מסיק צלמדך שאם אין ארץ אין מטר,
 כי אין שפע מטר צא כי אס להורות את הארץ, ואם אין
 מטר אין ארץ, כי הארץ צנגד צכלה צלא לחות המטר, ואם
 אין שניהם אין אדם, כי שניהם יחד מקיימים מין אדם
 צתולדת הצמחים מארץ ומטר למאכל אדם, וכן אס אין אדם
 אין שניהם, שאין המטר יורד אלא צזכות אדם כדלקמן. וכן
 האדם הוא קיוס הארץ ומלואה, כדכתיב [ישעיה מה, יצ] אנכי

× (ס"ו י"ב)
 8/ק"ט

די (הוצאת)

טו"ג

עשיתי ארץ ואדם עליה זר אחי. וזקנת נוסחאות מסיק הכי להדיא ואם אין אדם אין שניהם. ולנוסחתנו דלא גרסינן לה ז"ל שלא חש להאריך בזה בהיותו מוזן מענין, ולפשיטותיה טפי אשמטה (וכמ"ס היפה תואר). אי נמי משום דלפי טעם עלה אד מן הארץ הוא עין מטר בלא האדם עבור עיקר זריאת האדם כדפרש"י [זרעית ג, ה], אבל לדורות אין מטר בא כי אם בזכות האדם וכלקמן.

והוא דבאמת הני תלחא דוקא משותפים זה בזה, מנזאר הטעם עפ"מ"ש חכמי האמת [עי' רבינו בחי"פ עקב למטר השמים] דמטר הוא שפע העליון והוא בא משורש החסדים, והארץ הוא משורש הגבורה שהוא צמחאל כדכתיב [ישעיה מ"א, יג] אף ידי יסדה ארץ, והאדם הוא בקו האמנעי הכולל שניהם ימין ושמאל חסד וגבורה.

וכבר נודע [על] ליקומי תורה מהלם

פ"ג? [ז]

פ"ג? שלמעלה אין פירוד ח"ו בין ג' מדות הללו אלא הם כלולים יחד, דהיינו מדת חסד בגבורה ורחמים, ומדת גבורה בחסד ורחמים, ורחמים בחסד וגבורה, אלא שכל אחד מדתו מתגבר יותר בהיות זה שרשו. ואילו הג' הם קיום כל הנמצאים, ואלמלא יתפרדו ח"ו ישוב העולם לתוהו ובוהו, ולכן גם ג' אלו מטר וארץ ואדם המכוונים כלפי ג' מדות הללו גם הם כלולים ומשותפים בזה, לכן שלשתן מג' אותיות להורות שכל אחד כלול מג' בחינות בהיותם כלולים יחד וכאמור. ומלחמי סעד לזה ממ"ס המגלה עמוקות אופן ר' ו"ל, אין עולם מתנהג אלא על ג' קוים חד"ר שהם מילוי ארץ כזה אל"ף ר"ש דדי"ק, וזהו שאמר הכתוב [ירמיה ט, כג] אני ה' עושה חסד ומשפט ודקה בארץ דייקא, כלומר הסתכל במילוי ארץ ותמצא שם חד"ר, אלמלא אע"פ שהארץ שורשה מדין מ"מ כלולה מכולם והיינו כמ"ס. וזכן סרו כל תלוות היפה תואר עיין שם:

ד קשה היא גבורות גשמים בו. לכאורא קשה איך יזויר קושי בחיקו יתברך ואין אלו יגיעה ח"ו, וכדכתיב [ישעיה מ, כח] אלהי עולם ה' צורא קצות הארץ לא ייעף ולא יגע גו'. אמנם הוא מנזאר על דרך מ"ס צפ' ערבי פסחים [פסחים ק"ח ע"א] קשים מוזותיו של אדם לפני הקצ"ה כקריעת ים סוף, ומפרש בזהר תרומה דע"ו [קט"ז ע"א] ענין הקושי, באשר היו אז בישראל רשעים שלא היו ראויים לנס כי אם דרך חסד לפנים משורת הדין, ומדת הדין היה מקטרג ואומר מה נשתנו אלו מאלו הללו עובדי ע"ו כו', ובהיות הקצ"ה כל דרכיו משפט, היה קשה צעניו יתברך לדחות המקטרג ולהעביר דין, אלא שמ"מ נתגבר מדת חסדו בזכות אברהם. וכן כיוצא בו הקצ"ה ון ומפרנס בכל יום את כל העולם מקרני ראמים ועד ציצי כנים, וזן לטובים ולרעים בחסד עליון, ובהיות מדת הדין מקטרג בדבר

ח"ו פ"ג? [ח]

ח"ו פ"ג? [ח]

ח"ו פ"ג? [ח]

והוא יתברך כל דרכיו משפט, קשה צעניו יתברך לדחות המקטרג ולהעביר דין, ומ"מ מתגבר בחסדו מפני תיקון העולם, ולפיכך המזונות קשים כקריעת ים סוף שהיה קשה ג"כ מלד המקטרגים, וכיון דגשמים היינו מוזונות ופרנסה וכדליתא

צפ"ב דמענית י' ע"א, לכן אמר קשה היא גבורות גשמים, והיינו נמי מלד המקטרגים, וכעין זה מסיק גם ציפה תואר. אך יתר דבריו שם אינם מחוורים מכמה טעמים אשר אין להאריך ע"ש. ומ"ס שהיה שקולא כנגד כ"ז מעשה בראשית. בזה בא להפליג הקושי של גבורות גשמים, לפי שהוא דבר יקר הערך בהיותו בא בהשגחה נפלאה, ועשה בו כמה גדולות ונפלאות דרך נס בהתעוררות עליון, עד שהוא שקולה כנגד כל מעשי זרעית מטעמא דלקמן. ובהיותו דבר נפלא בזה אין העולם כדאי לו, דמהאי

טעמא אמרינן לעיל פ"ו [ו] דאין גשמים צעולם אלא דרך מתנה לפנים משורת הדין וכמ"ס שם ע"ש. ובהיות תמיד מדת הדין מקטרג מלד החטא רוע מעללי בני אדם שאינם כדאי לחסד עליון כזה, לכן באשר הקצ"ה כל דרכיו משפט, הדבר קשה צעניו יתברך דעתו לדחות המקטרג ולהעביר דין, אלא שמ"מ מתגבר בחסדו מפני תיקון העולם וכאמור. והיינו דקאמר בסמוך וגדו"ה מתחייית המתים וכו', תחית המתים לישראל וזו לישראל ולעכו"ם, והוא כי גם תחית המתים לכל ישראל אינו אלא מלד החסד והרחמים, כאשר יסוד בתפלה מחיה מתים ברחמים רבים, וממילא גם הוא קשה מפני דהתגברות מדת הדין על מדת הרחמים מלד המקטרג, ועל זה אמר דבחסד הגשמים הוא גדול ביותר מתחית המתים, דתחית המתים לישראל וזו לישראל ולעכו"ם, וממילא היא ג"כ קשה יותר מתחית המתים מלד המקטרגים בהיות החסד יותר גדול וכאמור.

ובזה יתישב מה שדקדק לומר קשה גבורות גשמים, ולא קאמר סתם קשה גשמים, ותמן תנינן צפ"ק דמענית [ב ע"א] מזכירין גבורות גשמים בתחית המתים, וקאמר בגמ' [שם] מאי גבורות גשמים, אמר ר"י מפני שזורדין בגבורה, שנאמר [איוב ה, ט] עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר, וכתיב [איוב ה, י] הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חצוֹת, מאי משמע, אחיח חקר חקר מצרייתו של עולם, כתיב הכא עושה גדולות עד אין חקר, וכתיב התם [ישעיה מ, כח] הלא ידעת אם לא שמעת (אל) אלהי עולם ה' צורא קצות הארץ לא ייעף ולא יגע אין חקר לתבונתו, וכתיב [מלכים א, ו] מכין הרים בכוחו נאזר בגבורה, ופרש"י דכתיב חקר בגשמים וכתיב חקר בצרייתו של עולם, מה צרייתו של

ח"ו פ"ג? [ח]

ח"ו פ"ג? [ח]

ח"ו פ"ג? [ח]

עולם כחיצ ציה גצורה אף גשמים הוי כמאן דכחיצ ציה גצורה. וכן מהאי מילתא דריש הכא דסקולה כמעשה בראשית. ויש לדקדק למה נרמו כל זה דוקא בלשון אין חקר, וגם מדוע באמת הולך מדת גצורה בגשמים וביראת עולם. וכן למה שקול גשמים כצריאת עולם, דמה ענין זה לזה. וכן כה"ג קאמר נמי בסמוך בתיב כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ בשם שהוא מזכיר שם מלא על עולם מלא כך הוא מזכיר שם מלא בירידת גשמים, והדבר לרין נוסף מדוע נזכר דוקא בצריאת עולם ובגשמים שם מלא ה' אלהים. וכן הא דמסיק הכא **רב אחא** מיייתי לה מהכא עושה ארץ בכחו מכין תבל בחכמתו, מה בתיב בתריה דקול תתו המון מים בשמים, ואין קול אלא גשמים, שנאמר תהום אל תהום קורא דקול צינורין, ל"צ למה באמת מכנה הגשם בשם קול הלא דבר הוא. ומאורף לזה מ"ש בפ"ק דתענית ו' ע"א גדול יום הגשמים כיום שניתנה תורה שנאמר [דברים לג, ב] יערוף כמטר לקח, ואין לקחי אלא תורה, דהתם נמי קשה מה ענין גשמים למתן תורה.

וב"ל כי הכל הולך אל מקום אחד והוא מיוסד על אדני פז דברי הוזהר הקדוש בכמה דוכתי. וארשום קלח מקומות השייכים לענין זה, בזהר וחי דף קל"ב [פלא ע"א] וצפ' בשלח דכ"ט ופ' יתרו דל"ו ודל"ז [פא ע"ב] ופרשת תרומה דע"ג [קסא ע"א] ובס"פ ויקרא [כה ע"ב] וצפ' ואסתחן דקכ"ה ובשאר כמה מקומות עצמו מספר. ותוכן הדבר השייך לעניינו הוא, כי העולם נחשד על שבע מידות כענין שנאמר [משלי ט, א] חלצה עמודיה שבעה, וכנגדם שבעה ימי בראשית ושבעה רקיעים ושבע קולות שצמתן תורה, ואמנם יש גצוה מעל גצוה מדה השמינית הנקרא צינה המשפיע לכולם אשר עליה נאמר [דברים ה, יח] קול גדול ולא יסף, כי בשעת מתן תורה יא' צינורי השפעה ממדה זו אל ה' התחתונים, וכן כיוצא בזה היה בצריאת עולם, ועליו נאמר [מהלל קמ, ה] כי גדול מעל השמים חסדך, שהיא למעלה ממדת ה' רקיעים וצנחה נצנה כל העולם. וכן על מדה זו נאמר [מגיגה יג ע"א] במכוסה ממך אל מחקור, כי היא למעלה מו' ימי הצנין צנין העולם, ולכן נאמר [ישעיה מ, כח] (אל) אלהי עולם ה' גו' אין חקר לתבונתו דייקא, כלומר שאין חקר למידת הצינה אשר צנחה נצנה כל העולם, ומדה זו נקרא בשם ה' אלהים, כי מקור שורשה הוא חסד ורחמים כמדת שם הוי"ה, אלא דמינה מתערין דיין הנקראין גבורות כמדת שם אלהים. וגם צנינת הדין והגצורה שצמדה זו היא לצורך רחמים, כי באשר כל הדינים נאחזים בה כולם נמתקים על ידה והופכים לחסד ורחמים, וכענין שנאמר [מהלל קיד, ח] ההופכי הזור אגם מים, כלומר נור זה סלע שהוא מתוקף הדין נהפך לאגם מים שהוא חסד צנח גצורה הצינה המכרית הדינים וגבורות, ועל זה נאמר [שם ק"ב] מי ימלל גבורות ה', כלומר מדת הצינה הנקרא מי שהוא צמין נ' כלפי נ' שערי צינה, הוא ימלל גבורות ה'. ידבר לא נאמר אלא ימלל לשון כריחה, כמד"א [דברים כג, כו] וקטפת מלילות צידך, שגבורות הצינה שהוא ממקור החסד נכרת כח גבורת הדינים

התחתונים. וכן כזה היה בצריאת העולם, וכענין שנאמר [מהלל סה, ו] מכין הרים בכוחו נאזר בגצורה משצית שאון גליהם והמון לאומים, כי ההרים כובשין פני תהום אשר בו מים הזידונים דינים תקיפין וקשין הצאים לטטוף העולם ומלואו, ולזה נאזר אז בגצורה לכבוש בו כח גבורת הדינים. וכן באשר קטרוגי הדינים מתגברים בעצירת גשמים הצאים משפעת מימי החסד, לפיכך נמסר מפתח של גשמים ופרנסה ציד מדרגת צינה אשר מידתה להתגבר על חוקף גבורת הדינים, ועל זה נאמר [ישעיה מה, ח] הרעיפו שמים ממעל, כלומר מידת צינה שהוא מעל לשמים העליונים אלו ה' קלוות, וממנה יוצא וצא מקור שפע הצרכה למדת שמים, וכחיצ צתריה ושחקים יולו דקדק מפתח ארץ ויפרה ישע ולדקה תלמיח יחד, שנמטר מתחצרים העליונים ותחתונים יחד ונפתח בו שערי ישע ולדקה הצאים ממקור הצרכה רצון העליון עכ"ל הוזהר.

ותו כחיצ צתריה אני ה' בראשית, ויליף מיניה צגמ' פ"ק דתענית [סא] דגדול יום הגשמים כיום שנברא בו שמים וארץ משום דקרי **לי** צריאה, וא"כ טעמו מפורש צידו מדוע שקול יום הגשמים כצריאת שמים וארץ, באומרו הרעיפו שמים ממעל רומז למדת צינה שהוא מעל לשמים, כי כמו שצביראת העולם יא' ממדה זו מקור שפע הצרכה למידת ז' ימי הצנין, כך הוא ג"כ בירידת גשמים כנוכר. והיינו נמי דאמרינן כשם שהוא מזכיר שם מלא ה' אלהים על עולם מלא כך מזכיר שם מלא ה' אלהים על ירידת גשמים, כי שם זה מיוחד למדת צינה בהיותה מקור הרחמים ומינה מתערין דינים, ולכן נחלש צנח גצורתה גצורת הדינים הנאחזים בה, וכן כזה היה בצריאת העולם וכן הוא בירידת גשמים וכלעיל. והיינו דקאמר בגמרא דגשמים יורדים בגצורה, ויליף בגו"ש מצריאת העולם דכחיצ ציה מכין הרים בכוחו נאזר בגצורה משצית שאון ימים, כלומר שנאזר בגצורה לכבוש בו כח גבורת הדינים של מים הזידונים שנתהוה ע"י שהכין הרים לכבוש בו פני תהום כלעיל. וכן כחיצ ציה (אל) אלהי עולם ה' בורא קלות הארץ גו' אין חקר לתבונתו דייקא, לרמוז שהיה צמדת הצינה שאין לה חקר, דעלה כחיצ במכוסה ממך אל מחקור בהיותה למעלה מו' ימי הצנין צנין עולם, וכן בגשמים כחיצ עושה גדולות עד אין חקר דייקא, וממילא גם הגשמים יורדים בגצורת מדה זו להתגבר על כח קטרוגי הדינים המוכנים לעצירת גשמים. וכבר נתבאר דמהאי טעמא גופא כביכול קשה לפניו יתברך ירידת גשמים, בהיות קשה צעיניו לדחות כח המקטרגים צדין, אלא שמ"מ מתגבר בחסדו מפני תיקון העולם, ולכן דייק למימר הכא קשה גבורות גשמים דייקא, בהיותם יורדים בגצורת מדת הצינה לכבוש מדת הדין בחזקה, וזה קשה צעיניו יתברך, ועל זה אמר ששקויה כמעשה בראשית, כי כך היה המדה גם צמעשה בראשית וכלעיל. ויליף לה נמי בגו"ש דאין חקר הרומז למדה זו כדפרישית. וכן ר' אחא יליף לה מדכחיצ עושה ארץ בכחו גו' דקול תתו המון מים בשמים, וקאמר אין קול אלא גשמים שנאמר תהום אל תהום קורא דקול צינורין, באשר הם צאים ממדת הצינה הנקרא קול גדול,

כ"י

[30]

צ"ל

ומקול זה יוצא נזרי השפע אל ז' ימי הצנין, והיינו לקול נזורין דייקא. ומהאי טעמא נמי אמרינן גדול יום הגשמים כמתן תורה דכתיב ציה קול גדול ולא יסף, הרומו למדה זו שנתעורר במתן תורה וכאמור.

וגרררה דמאן דיליף לה מדכתיב

לקול תתו המון מים בשמים, אחי כר' יהושע דאמר [דמעני ט ע"ג] ממנים העליונים הוא שותה, ור"א דאמר לקמן ממנים התחתונים הוא שותה מוקי לה במים העליונים, וכולא קרא בצרייתו של עולם משמע. והא דכתיב [מהלים קלה, ו] מעלה נשיאים מקצה הארץ מילתא בצאי נפשיה הוא. וכן הא דאמרין דשקולים גשמים כבריאת שמים וארץ אחי כר"י דאמר ממנים העליונים הוא שותה, שהוא צא ממקור צרכה מרזון העליון, דמהאי טעמא הוא

שקול לצריאת שמים וארץ כדלעיל. ומהאי טעמא צקוף פ"ק דמעני ט ע"ג [א, ו] ומדרש קהלת [א, ו] מסיק אמילתיה דר"י דאמר הארץ ממנים העליונים הוא שותה, הא דשקול כיום שנצראו צו השמים והארץ. וכן הא דדריש לה מדכתיב הרעיפו שמים ממעל וגו' עד תפתח ארץ ויפרה יסע, משמע דאחי כר"י דאמר ממנים העליונים הוא שותה, מדאמרין לקמן בפירקין סי"ד אהאי קרא מים העליונים זכרים והתחתונים נקבות וכו' ע"ש. ומיהו י"ל דאפילו לר"א דאמר ממי אוקיינוס הוא שותה, אע"ג דאינו שותה ממש מלמעלה מ"מ יורד אליו אור השפע מלמעלה אשר יצליח ויעשה פרי, ולפי מש"ל פ"ד ס"ד דר"א מודה בשעת צרכה דהגשמים צא ממנים העליונים, ניחא טפי דהך דרשא אחי כר"ע.

ובו"ש שהיא מרצה בקרבנות וכו'. לכאורא אין טעם לדבר, ואמנם הטעם מוצא לדרכינו ע"פ מ"ש צוהר צכמה דוכתי [ויקרא ח ע"א] שהקרבנות מקריבים התחתונים לעליונים וממשיכים למטה מקור שפע הצרכה ממקור רזון העליון, וזהו כי גם צירידת גשמים מתחצרים העליונים לתחתונים ויוצא מקור שפע הצרכה ממקור רזון העליון, ממילא הם מרצים בקרבנות, ועל זה אמר שנאמר רצית ד' ארצך ודלדון הוא אומר ארצון על מוצחי ארצון דייקא, שהקרבנות מעוררין מקור רזון העליון, וכן הוא צירידת גשמים, דגשמים היינו פרנסה דכתיב ציה [מהלים קמה, טו] פותח את ידך ומשביע לכל חי רזון הוא רזון העליון, וכמ"ש צוהר צכלה דף כ"ח [סג ע"א]. ומ"ש ר' סימון אף מכנסת את הגליות, יתבאר ענינו בסמוך צ"ה.

ובו"ד אף אוספת את העברה. גם צוה הטעם מוצא לדרכינו, כי צהעוררות מקור רזון העליון נמתקו כל כח הדינים כדלעיל, ולכן מאז נאסף כל העברה מעולם. וכן

היינו נמי טעמא דמ"ד אף מכפרת על החטאים, דהיינו ע"י שפע רחמים הצא ממקור רזון העליון, ואין זה דומה לניצוי הקרבנות דלעיל, דהתם מיירי בקרבנות דורון כעולה וצחי תודה ושלמים שהם רק לרצות ולעורר צרכה כדלעיל, והכא מיירי בצפרת חטא ועון.

ומ"מ ודאי לאו דוקא כפרה גמורה קאמר, דלא מצינו כפרה צלא משוזה, אלא היינו להאריך אף לכפר עון לפי שעה. והיינו דכתיב התם נשאת עון עמך כפית כל חטאתם פדה, שלא נכטלו לגמרי כי אס מכסה להאריך אף, ונפרע מהם אחת לאחת מעט מעט כדאייתא צפ"ק דע"ז [ד ע"א]. וזה מוכרח להיות צירידת גשמים, כי אס יתגלה כח העון לגמרי, יתגבר קטרוג מדת הדין ציותר למנוע כח שפע הגשמים. והיינו דאמרין צפ"ק דמעני ט [ו ע"ג] אין הגשמים

יורדים אלא א"כ נמחלו עונותיהן של ישראל, כלומר שנמחלו לפי שעה מפני קטרוג מדת הדין לצל ימנע ירידת גשמים. וצכן סרו חלונות היפה תואר ע"ש. וציפה תואר מפרש טעם מחלוקתן אמאי מר לא דריש כמר ע"ש, ולי נראה דמאן דלא דריש סיפא דקרא שצת שבות יעקב לנינוס גליות, מפרש לה מלשון קבלת משוזה, וכן מאן דלא דרש אסיפת העברה, מפרש אספת כל עברתך צאותו הפרשה של ירידת הגשמים שהשתיק אז החרון אף, אצל מ"מ לא נאסף לגמרי. ומאן דלא דריש מכפרת החטאים מפרש נשאת עון עמך צמשוזה ולולא זה לא היו הגשמים יורדין:

אף מכנסת את הגליות. פירש היפה תואר הקץ במהרה. ולישנא דמכנסת הגליות לא משמע הכי אלא דמכנסת הגליות מיד, וכן צקרא כתיב שצת שבות יעקב צלשון עבר. וגם אין טעם לדבר למה מכנסת את הגליות. אמנם מלאתי הדבר מוצא בטעמו ונמוקו ככתיב האר"י ז"ל [ע"י שער המצות פ' עקב], והוא כי עיקר קיבוצ גליות קיבוצ נדחטו מארבע כנפות הארץ הם ניצוי נפשות שנפלו צעמקי תהומות צכל קצוי ארץ והם כלולים צדח"ס, וע"י הגשמים גשמי רזון מלמעלה הם עולים מעמקי תהומות לצאת חוצה צכח צמחי האדמה, ותיקונם הוא ע"י אכילת אדם צדיק שאז שבים למדרגת אדם האוכל ונכללים צו ושצין עמו לשורשן העליון. ולכן נתפזרו ישראל צכל הארצות כדי לצבר מהם כל ניצוי קדושה הכלולים צהם, וכללות כל הניצוים הללו לצאת יהיה נשלם קיבוצ גליות ותהיה גאולה שלימה, ועל זה אמר שהגשמים מכנסין את הגליות, כלומר מכנסים את הגליות של ניצוי נפשות אחת לאחת ע"י צמחי האדמה. והיינו דאמרין לקמן פ"כ [כג] מה פרנסה צכל יום אף גאולה צכל יום, כי צכל יום יש קצת גאולה לניצוי נפשות היוצאים חוצה מעמקי תהומות צאכילת הצדיקים וצכח

תורתם ותפילתם כנודע. ויש לכוון זה גם לעיל ס"ז דדריש וכל שית השדה כל שיחתן של הצריות אינו אלא על הארץ עבדת ארעא וכו', וכל שיחתן של ישראל אינו אלא על הבית המקדש מחי יצנה בית המקדש וכו', שכלל שניהם יחד משום

דהא זהא תליא, כי צרצו הגשמים שנתרצו מנחם נמחי האדמה, שמהם בא קיבוץ גליות אחת לאחת, ממילא ע"ז יתקרב צנין בית המקדש כאמור. ובכן תצין הא דגרסינן לקמן ספר ג' פל"ה [יב] פעמים שגשמים יורדים בזכות עשז אחד, כי לכאורה זה כמו זר נחשב מה זכות יש בעשז אחד יותר מוולתו להוריד גשמים בעצורו. אבל עפ"ז הוא מבואר, כי לפעמים יש עשז אחד שכלול בו אור ניצוץ קדוש מאלד יותר מוולתו, ובהגיע עת הניצוץ קדוש ללאת חוזה כפי צמיחתו, הגשמים יורדים בזכות אותו אור הקדוש הכלול באותו עשז להוציאו מכת אל הפועל ע"י הגשמים:

ושקול"ה כמו תחיית המתים. בירושלמי פרק אין עומדין [נצרות פ"ה ה"ג] מפרש טעמא כשם שתחיית המתים חיים לעולם כך ירידת גשמים חיים לעולם, שנאמר [הושע ג, ב] יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו וגו', וסמיך ליה [ג] ונדעה ונרדפה ויבא כגשם לנו כמלקוש יורה ארץ. ויש לדקדק למ"ל לראיה דגשמים חיים לעולם, הא פשיטא כי על ידה בא מזון לכל חי. ועוד איך מדמה חי מזון שהם חי שעה, לתחיית

המתים שהוא חי עולם והם חיים נפלאים. וציפה תואר נדחק בכל זה. ואמנם גם זה מבואר עפ"מ"ש בסמוך שכמה ניצוץ נפשות נפלו בעמקי תהומות בכל קצוי ארץ, וע"י הגשמים גשמי רגון יוצאים חוזה בכת הצמחים, ומיקונו ע"י אכילת אדם שמאז עולים ממדרגת דומם למעלה חי מדבר, ומתחלה צהיות בלועים בארץ צדומם חשונים כמתים כמפורש צוהר [פנחס ר"ז ע"א], ובצאתם חוזה קונים חיות, ועל זה אמר שהגשמים הם חיים לעולם, וליף לה מקרא דמקיש תחיה לגשמים צהיות שניהם עולים בקנה אחד. ועל זה אמר ג"כ ר' חייא בר אבא שחכמים קבעוה בתחיית המתים, מפני ששקולה כתחיית המתים מטעם הנ"ל. ולכן מזכירין גשמים

כתחיית המתים אע"פ שכבר שאלים בצרכת השנים, כי שם הצקשה מלד נורך הצריות לפרנסה, ובצרכת תחיית המתים מזכירים שנה גשמים שהם ג"כ כתחיית המתים לנפשות בלועים ארץ וכאמור.

ובדחיות שניהם צמדנה אחת לפיכך נאמר בזה לשון יד ופתיחה ובוה לשון יד ופתיחה. והוא להורות דמפתח של תחיית המתים ומפתח של גשמים ופרנסה הוא ציד הקב"ה ולא ציד שלים, וכדיליף לה לקמן פ"כ [כג] ובספר ה' פ"ז [ו] מנהי קראי דמיימי הכא. וכן צמיחה נאמר שירה על טובת הנס, דבתחיית המתים נאמר ירונו יושבי פלע, הם הקמים לתחיה שיאמרו שירה, וכמ"ס נקהלת רבתי [א, ו] נפסוק כל הנחלים גו'. ובגשמים נאמר ג"כ יתרועעו אף ישרו, ושירה זו היא שירת השבילים עצמן כדליתא בפ"ק דר"ה [פ ע"א] ולקמן ספר ב' פ"ז [א], והיינו על טובת נמחי השבילים עצמן הם כח הניצוץ הכלולים בהם שהיו מחלה בלועי ארץ כמתים, ועכשיו קנו חיות והויה לעלות למדרגת חי מדבר וכאמור. ור' חייא בר אבא הוסיף עוד שהיא גדולה מתחיית המתים, מלד חסד הפרנסה המגיע ממנו לכל אף לעכו"ם, וממילא אף מציאותה קשה מתחיית המתים מלד קיטרוג מדת הדין וכדלעיל:

תחיית המתים לישראל וכו'.

צפ"ק דתענית [ו ע"א]

גרסינן תחיית המתים לנדיקים וגשמים לנדיקים ורשעים. וז"ל דקרי התם נדיקים אפילו להמון עם הציונים, ולא אחי אלא לאפוקי רשעים גמורים, וכדחניא [סנהדרין ז ע"א] כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, ולא הוציאו מן הכלל אלא הכופרים בתחיית המתים, והאומרים אין תורה מן השמים ואפיקורסים ודומיהם, דאינן כולוהו נדיקי מיקרי ליום הדין צמר דקבילו דינא צגיהנס ויסורין, כי לא ידח ממנו נדח וכנודע. ואין כן המדה בעכו"ם, דלא אמרינן [שם קה ע"א] אלא חסידי עכו"ם יש להם חלק לעולם הבא ולא אותן שעונותיהן מרובה על זכויותיהן, והיינו דמחלק הכא צין ישראל לעכו"ם. ובכן קרה תלוות היפה תואר ע"ש:

וְרַבִּי חֵיָא בַּר אֲבָא אָמַר, וְשִׁקּוּלָהּ בְּנֶגֶד תְּחִיַּת הַמֵּתִים. רַבִּי אֲבָא וְרַבִּי חֵיָא בְּשֵׁם רַבִּי אֲבָא אָמְרוּ, אֵף חֲכָמִים קִבְּעוּ אוֹתָהּ בְּתַחֲנִית הַמֵּתִים, בְּזוֹ יָד וּבְזוֹ יָד, בְּזוֹ פְּתִיחָהּ וּבְזוֹ פְּתִיחָהּ. בְּזוֹ יָד, שֶׁנֶּאֱמַר [יחזקאל לו, א] הִתֵּתָ עָלַי יָד וגו'. וּבְזוֹ יָד [תהלים קמה, טז] פִּתַּח אֶת יָדְךָ. בְּזוֹ פְּתִיחָה [דברים כה, יב] יִפְתָּח ה' לָךְ, וּבְזוֹ פְּתִיחָה [יחזקאל לו, יב] הִנֵּה אֲנִי פֹתֵחַ אֶת קַבְדּוֹתֶיכֶם וגו'. רַבִּי יוֹדֵן בְּשֵׁם רַבִּי אֱלֶעָזָר בַּר אֲבִינָא אָמַר, בְּזוֹ שִׁירָה וּבְזוֹ שִׁירָה. בְּזוֹ שִׁירָה [ישעיה מב, יא] יִרְנֹו יֹשְׁבֵי סִלְעַ, וּבְזוֹ שִׁירָה [תהלים סה, יד] יִתְרֹעְעוּ אֵף יִשְׂרָאֵל.

וְרַבִּי חֵיָא בַּר אֲבָא אָמַר, וְגִדּוּלָהּ בְּתַחֲנִית הַמֵּתִים, שֶׁתְּחִיַּת הַמֵּתִים לְאָדָם, וְזוֹהוּ לְאָדָם וּלְבִהֶמָה. תְּחִיַּת הַמֵּתִים לְיִשְׂרָאֵל, וְזוֹ לְיִשְׂרָאֵל וּלְעֹבְדֵי בּוֹכְבִּים. עוֹבֵד בּוֹכְבִּים אֶחָד שָׂאֵל אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קִרְיָתָה, אָמַר לוֹ אַתָּם יֵשׁ לָכֶם מוֹעֲדוֹת, וְאֲנִי יֵשׁ לָנוּ מוֹעֲדוֹת, בְּשַׁעַת שְׂאֵתָם שְׂמֵחִים אֵין אֲנִי שְׂמֵחִים, וּבְשַׁעַת שְׂאֵתָם שְׂמֵחִים אֵין אַתָּם שְׂמֵחִים, וְאֵימָתִי אֲנִי

מ"ט לבשו ברים הצאן וכו'. ויש לדקדק למ"ל ראה מן הכתוב שהכל שמחים בגשמים, והמפורסמות א"ל ראה. ומו יחי יליף מהאי קרא שמחה, הא הם [מהלים ז', ד] כתיב הרעו לה' כל הארץ דמשמע הודאה, ושמחה מאן דכר שמה. ובשחר טוב מזמור קי"ו [א] ניחא דמייתי לה על ענין הודאה, דגרסינן הם שאל פילסוף אחד את ר' יהושע בן חנניה איזה יום שכל העולם שוים והעכו"ם משתחוים להקב"ה, א"ל יום אחד הכל שמחין אימתי, בזמן שהגשמים עומדים להם הכל מזירין, וכיון שירדים הכל שמחים ומקלסין להקב"ה וכו', והיינו לפי שידועים שענין הגשמים הוא דרך נס ופלא מסיבה העליונה ולא ממערכת הכוכבים ומזלות, וכדמוכח בפ' חלק [פסהדרין ק"ח ע"א] גבי דור המבול שהודו שזריכין לו יתצרך לטפה של גשמים ע"ש.

ומיהו מדנקט הם שמחים ומקלסין להקב"ה, משמע דשמחה וקלוס חדא מילתא הוא, כלומר שמחה הנפש בשמחה של

מנוה להודות לה', ואיכא נמי בהאי שעתא שמחת הגוף ג"כ בהודאה והלל לה', כאומה שנינו בפ"ג דמעניי [י"ט ע"א] שאם ירדו הגשמים ביום המעניי קודם חלות עושים אותו יום טוב ואוכלים ושוחים וצין הערצים אומרים הלל הגדול, שאין אומרים הלל הגדול אלא בנפש שציעה וברס מליאה, אלמא שמחה והלל והודאה כי הדדי נינהו. והוא הכוונה גם באגדה דין שציוס הגשמים כולם שמחים בשמחה של מנוה להודות ולהלל לה', ולכך יליף לה מדכתיב הרעו לה' כ" הארץ. וכן סרו תלויות היפה תואר ע"ש. ופירש היפה תואר דמ"ש כהנים ליום וישראלים אין כתיב כאן לישנא קלילא הוא, כלומר שלא חלק הכתוב בין איש לאיש, ועיקר דיוקו מלשון כל, ולקמן בספר ה' ליתיה להאי לישנא:

בהמה מבקשת תפקידה. כלומר פקידת הזיווג להנחיל תולדות, צהיות אז כח אצריהם מתגבר ומתחזק בתאווה, וגם זה מפני התעוררות שפע עליון היורד למטה עם המטר וכדלעיל:

ה ואדם אין להעביר את הבריות וכו'. משום דקרא ה"פ כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ, מפני שאדם אין, וכמ"ש בסמוך א"מלא אדם אין ברית ברותה לארץ להמטיר עליה, ובזכות האדם המטיר יורד, והיינו ע"י תפלתו וכדפרש"י בחומש [בראשית ג, יא], וכן הוא בפ"ג דחולין [ס ע"ב]. ומשום

דמ"מ קשה דהול"ל סתם ואדם אין ומה ז"ל לעבוד את האדמה, שהרי נמחים הראשונים לא זכו עבודת האדם אלא צווי ה' נבראו, ולכך דריש דה"ק ואדם אין להעביר את הבריות להקב"ה כאלהיו וחוני המעגל שהתפללו על הגשמים ונענו ונתקדש שם שמים

על ידם, כי מזה ראו הכל כי ה' רצון יראיו יעשה זאת שועתם ישמע ויושיעם, וזוה העבירו הבריות להקב"ה. ומ"ש לעבוד את האדמה הוא כאלו אמר להעביר את יושבי האדמה, כי הם עיקר האדמה. ואע"ג דבשעת צריאת אדם הראשון אכתי לא הוו בריות בעולם להעבירם להקב"ה, מ"מ רמז הכתוב צוה לדורות. אי נמי גם הוא העביר את הבריות להקב"ה, וכהא דאמרין בעלמא [וזה יחי רבא ע"ב] שכל הבריות זכו להשתחוות לפני אדם הראשון, והוא אמר להם צוה ונשתחוה ונצרכה לפני ה' עושינו. ומשום דמ"מ אין זה פשט המקרא אלא רמז בעלמא, דריש מו ואדם אין לעבוד את האדמה, לא נברא

אדם אלא לעמל אם זכה עמל בתורה ואם לא זכה עמל בארץ, אשרי לאדם שהוא עמל בתורה. כלומר ולפ"י ה"פ ואדם אין צריאתו בעולם לעבוד את האדמה כי אם לעבוד את עבודת ה' בחורה, ומשום דלפ"י קשה מה ענין רמז זה לכאן, לכך מסיק מו ואדם אין גו' א"מלא אדם אין ברית ברותה לארץ להמטיר עליה. אלא בזכות האדם המטיר יורד ע"י תפלתו. וזה הוא עיקר פשט הכתוב כאמור. ולכך מסיק מו לעבוד את האדמה לדרוש מנייה נמי שלא היה צריאת האדם לעבוד את האדמה, אלא לעבוד עבודת ה' בחורה, להורות דאין המטיר יורד ע"י תפלת האדם כי אם צהיותו עמל בחורה תמיד, כענין שנאמר [ויקרא כו, א] אם בחקותי חלכו, ומפרש בחורת כהנים [שם] שמהיו עמלים בחורה, וכתיב בחריה ונתתי גשמיכם בעתם, לפי שאין הגשם יורד אלא בזכות החורה. וה"נ אמרין בפ"ק דמעניי [ו ע"ב] אין הגשמים נעצרין אלא בשביל צטול תורה. ומ"ש שלא נברא אדם אלא לעמל, היינו לעמל תורה דעלה כתיב [איוב ה, ז] אדם לעמל יולד גו' כי אכף עליו פיהו, דהיינו עמל פה בחורה וכדמפרש בפ' חלק [פסהדרין ז' ע"ב], אך אם לא זכה הוא עמל בארץ. וכן אדם הראשון מתחלה נברא לעמל תורה, ומשחטא נאמר לו [בראשית ג, יז] בעצבון תאכלנה צעת אפך תאכל לחם, וניתן לו עמל בארץ.

ה [ו] ואדם אין לעבד את האדמה [ב, ה]. ואדם אין להעביר את הבריות לתקדוש ברוך הוא, כאלהיו ובחוני המעגל.

אדם אלא לעמל אם זכה עמל בתורה ואם לא זכה עמל בארץ, אשרי לאדם שהוא עמל בתורה. כלומר ולפ"י ה"פ ואדם אין צריאתו בעולם לעבוד את האדמה כי אם לעבוד את עבודת ה' בחורה, ומשום דלפ"י קשה מה ענין רמז זה לכאן, לכך מסיק מו ואדם אין גו' א"מלא אדם אין ברית ברותה לארץ להמטיר עליה. אלא בזכות האדם המטיר יורד ע"י תפלתו. וזה הוא עיקר פשט הכתוב כאמור. ולכך מסיק מו לעבוד את האדמה לדרוש מנייה נמי שלא היה צריאת האדם לעבוד את האדמה, אלא לעבוד עבודת ה' בחורה, להורות דאין המטיר יורד ע"י תפלת האדם כי אם צהיותו עמל בחורה תמיד, כענין שנאמר [ויקרא כו, א] אם בחקותי חלכו, ומפרש בחורת כהנים [שם] שמהיו עמלים בחורה, וכתיב בחריה ונתתי גשמיכם בעתם, לפי שאין הגשם יורד אלא בזכות החורה. וה"נ אמרין בפ"ק דמעניי [ו ע"ב] אין הגשמים נעצרין אלא בשביל צטול תורה. ומ"ש שלא נברא אדם אלא לעמל, היינו לעמל תורה דעלה כתיב [איוב ה, ז] אדם לעמל יולד גו' כי אכף עליו פיהו, דהיינו עמל פה בחורה וכדמפרש בפ' חלק [פסהדרין ז' ע"ב], אך אם לא זכה הוא עמל בארץ. וכן אדם הראשון מתחלה נברא לעמל תורה, ומשחטא נאמר לו [בראשית ג, יז] בעצבון תאכלנה צעת אפך תאכל לחם, וניתן לו עמל בארץ.

צ"ל וינצח

אמר ליה ר' יוחנן כוונתו

ל"א

טו ט"ז

וזה שלא נברא אדם אלא לעמל, הטעם מנאר עפמשר"ל
 [כחוט ט ע"ב] שהנבלה מביא לידי שיעמום, ומן הנבלה
 בא לידי עזירה, ולכן שנו חכמים [אבות פ"ג מ"ב] טוב תורה
 עם מלאכה שיגיע שניהם משכחת עון. ואע"ג דהתם נקט
 תרומתו תורה ומלאכה, והכא נקט
 עמל תורה לחוד וזכה, היינו דאם
 זכה תורתו קבע ומלאכתו טפילה,
 דמלאכתו מתבררת וממילא אין לו
 עמל אלא בתורה ולא במלאכה. אי
 נמי ההיא דהכא אחי כרשב"י
 דאמר בפ' כיצד מברכין [ברכות לה
 ע"ב] אפשר אדם חורש בשעת

**וְאָדָם אֵין לְעֵבֶד אֶת הָאֱדָמָה. לֹא
 נִבְרָא אָדָם אֱלֹא לְעֵמָל, אִם זָכָה,
 הוּא עֵמָל בַּתּוֹרָה, וְאִם לֹא זָכָה, הוּא
 עֵמָל בַּאֲרֵץ. אֲשֶׁרִיו לְאָדָם שְׂהוּא עֵמָל
 בַּתּוֹרָה.**

נעשית ע"י אחרים, כדאמרין בפ"ח דיומא [עב ע"ב] דתלמיד
 חכם בני עירו מכוון לעשות מלאכתו. אבל המון עם כמאן
 דמצי למיגרס ולא למיסגר, מה צע לו לעסוק בתורה כל היום,
 אלא די לו בקציעות עתים לתורה על מנת לשמור ולעשות,
 ושאר היום יעסוק במלאכתו,
 דאל"כ נמלא העולם חרב ושמש, כי
 אין הכל ראויים לנא להתפרנס בלא
 עמל ויגיעה. וזכ"ג אמר רשב"י
 דקנין בפרק אחד שחרית וערבית,
 אבל בתלמיד חכם שיש לו רוחב לב
 בתורה כן דמא שלמד כל התורה
 כולה, אדרבא ס"ל לרשב"י דצריך
 להגות בתורה יומם ולילה ממש. ולפיכך לעמיד שחמלא הארץ
 דעה יהיה פסת בר בארץ להתפרנס בלא יגיעה, ולכן לא
 קאמר אלא ופליגא אדרשב"ן דאמר מקרא זה לא נאמר אלא
 לצרכה ולא למצוה, דהא האי קרא מישתעי ציהושע שהעיד
 עליו הכתוב שהיה מלא רוח חכמה, אלמא ס"ל דאף תלמיד
 חכם מובהק אין צריך להגות יומם ולילה ממש. אבל לרשב"י
 ור' ישמעאל מקרא זה נאמר ליהושע למצוה יומם ולילה ממש
 בהיותו תלמיד חכם מובהק, אבל להמון עם סגי בקציעות
 עיתים לתורה על מנת לשמור ולעשות, והא דכתיב והגית יומם
 ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו, הכי קאמר שילמד
 לשמה על מנת לשמור ולעשות, ועל זה אמר ואז תלית את
 דרכיך, דאילו שלא לשמה אמרינן [עירובין יג ע"ב] נוח לו שלא
 נברא, ועל זה אמר ג"כ ואז תשכיל, כהא דאמרין [אבות פ"א
 מ"ט] כל שיראמו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכו'.
 ועוד י"ל דהא דכתיב למען תשמור לעשות הוא ג"כ טעם
 לזהגית יומם ולילה דוקא בתלמיד חכם מובהק, משום
 דגרסינן בפ"ק דקדושין [ל ע"ב] אמר הקב"ה לישראל בני
 בראי יצר הרע בראת לו תבלין ואם אחס עוסקים בתורה אין
 אחס נמסרין צידו, שנאמר [בראשית ד, ז] הלא אם תטיב שאת,
 ואם אין אחס עוסקים בתורה נמסרין צידו, שנאמר [שם] אם
 לא תטיב לפתח חטאת רובץ, ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו
 כך שנאמר [שם] ואליך תשוקתו, ואם אתה רוצה אתה מושל
 בו שנאמר [שם] ואתה תמשל בו. ויש לדקדק דקדושין פרק
 האומר [סא ע"ב] פריך למ"ד דלא צעין תנאי כפול למ"ל אם
 תטיב ואם לא תטיב, ומשני סלקא דעתך אמינא אם תטיב
 שאת אגרא ואם לא תטיב לא אגרא ולא דינא קמ"ל. והיינו
 משום דמפרש לקרא בשכר ועונש, וא"כ למאן דמפרש לה
 הכא לענין יצר הרע קושיא בדוכתא קאי דלמ"ל אם לא תטיב
 הא מכלל הן אתה שומע לאו. והא קשה אפילו למ"ד דצעין
 תנאי כפול, דהא אין זה תנאי גמור אלא הודעת דברים בעלמא
 בשליטת יצר הרע, ולא שייך הכא תנאי כפול. וגם לפי דרשה
 זו מאי לפתח דייקא חטאת רובץ, וכן הא דמסיק ולא עוד
 אלא שכל משאו ומתנו כך שנאמר ואליך תשוקתו קשה להולמו,
 דהא כבר קאמר ואם לא תטיב בתורה לפתח חטאת רובץ
 שאתם נמסרים צידו, ומאי ולא עוד דקאמר הא היינו הך. וכן

חרישה וזורע בשעת זריעה, תורה מה תהא עליה, אלא אם
 עושין רגונו של מקום, מלאכתן נעשית ע"י אחרים וכו'. והא
 דתני [אבות סא] טוב תורה עם מלאכה, אחי כר' ישמעאל דאמר
 התם [ברכות סא] ואספת את דגןך [דברים יא, יד], נהוג מנהג
 דרך ארץ. ויותר נ"ל דהא דתניא טוב תורה עם מלאכה, אחי
 אפילו כרשב"י, דבלאו הכי קשה לכאורה דרשב"י אדרשב"י,
 דבמנחות פרק שתי הלחם [נא ע"ב] קאמר רשב"י גופא דאפילו
 שנה פרק אחד שחרית וערבית או ק"ש שחרית וערבית קיים
 מצות לא ימוש. וכה"ג נמי קשה לכאורה דרבי ישמעאל אדרבי
 ישמעאל, מהא דמסיק התם שאל כן דמא כן אחותו של ר'
 ישמעאל וכו' עד איזה שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה,
 אלמא ס"ל דצעין והגית יומם ולילה ממש, ובפרק כיצד
 מברכין [סא] קאמר איפכא. ומיהו הא לאו פירכא, דהתם לא
 שרי אלא לעסוק במלאכה כדי להתפרנס ואח"כ שוב יעסוק
 בתורה, אבל מ"מ ללמוד חכמת יונת לא החיר, וטוב לו ללמוד
 בתורה באתו הפרק בהיות לו שעת פנוי ממלאכה, אבל
 דרשב"י אדרשב"י קשה. ותו דמסיק התם אהיה דבן דמא
 ופליגא אדרשב"ן, דאמר רשב"ן מקרא זה לא נאמר אלא
 לצרכה ולא למצוה, דכבר הקשה שם מהרש"א אמאי לא קאמר
 נמי ופליגא דרשב"י דלעיל דס"ל יומם ולילה אינו ממש אלא
 פרק אחד שחרית וערבית, ונדחק בדבר.
 וצ"ב נ"ל דלכ"ע אין המקרא יואל מידי פשוטו, דיומם ולילה
 הוא כמשמעו כל יום ולילה, אלא הדבר נלמד מעניינו
 מהא דכתיב התם [יהושע א, ח] והגית יומם ולילה למען תשמור
 לעשות גו' ואז תשכיל, כלומר בהיותו הוגה בתורה ה' יומם
 ולילה ישכיל הרבה במושכלות העליונות שבתורה, שכל פעם
 יתנא חדוש בתורה, כהא דאמרין [עירובין נד ע"ב] דדיה ירווך
 בכל עת [משלי ה, יט] בכל עת שממשמש זה מוצא טעם. ומעתה
 נראה שאין החובה מוטלת על האדם לעסוק בתורה יומם
 ולילה, אלא בני שחננו ה' דעה והשכל להשיג חדושי תורה על
 מכוניה, שאם אדם כזה יעסוק בחרישה וזריעה, תורה מה תהא
 עליה לבאר עומק מלפניה, כי ארוכה מארץ מדתה והיום קצר
 והמלאכה מרובה, וכתיב דדיה ירווך בכל עת, שכל זמן
 שממשמש זה מוצא טעם כדאיתא בפ' הרואה, לפיכך אינו כן
 חורין להיבטל ממנה אפילו שעה אחת, ואדם כזה מלאכתו

✓ [כב]
 ב"ר [קניניו]
 י"ד [י"ד]
 אבות תשאו
 (וזכרין כח)
 (ש"ח)
 ט"א (ב"ר דמות)
 ✓ חסד ויג' א"ת

✓ [פ]

הא דמסיק חו ואם אחת רוצה אחת מושל צו שנאמר ואחת תמשל צו, הא נמי כבר מרישא שמעינן לה דקאמר אס חטיב שאת שאם עוסקים בתורה אין נמסרין בידו.

וב"י לפרש עפ"מ ש"ד דסוכה [נ"ע ע"א] ואח האפוני ארסיק מעליכס [י"אל ג, כ] זה היצר הרע וכו', פניו אל היס הקדמוני [שס] שנתן עיניו במקדש ראשון והחריבו והרג תלמידי חכמים שבו. וסופו אל היס האחרון [שס] זה בית שני וכו', ועלה בשאו וטעל נחנתו [שס] שמנית עכו"ם ומתגרה בישראל. כי הגדיל לעשות [שס], אמר אב"י ובתלמידי חכמים יותר מכולן, כי הא מעשה דאב"י שמעיה להאי גברא דקאמר להאיא איתתא ניזל בדוכתא פלן, אמר איזל ואפרשינהו מאיסורא, אזל בתרייהו תלתא פרסי באגמא וכו', אמר אב"י אי מאן דסנאי לי לא היו מצי מוקמי נפשיה וכו', תנא ליה ההא סבא כל הגדול מחזירו יצרו גדול ממנו, כלומר ולכן מתגבר יותר בתלמידי חכמים. ולכאורה זה מתנגד להך סוגיא דקדושין דמשמע איפכא דהתלמיד חכם יותר מתגבר על היצר הרע מעט הארץ בהיות לו התבצין של התורה. וז"ל דהאי מיירי דוקא בעידנא דעסיק צה, וכדאמרין צ"י היה נוטל [סוטה כ"א ע"א] תורה בעידנא דעסיק צה מללה, ובעידנא דלא עסק צה לא מללה מחטא, וממילא בעידנא דלא עסק צה קאמר דאדרבא היצר הרע מתגבר צ"ח יותר מכולן שמתגרה צו יותר. והטעם לפי שיצר הרע וחילותיו החיצוניים רגוצים להתדבק חמיד במקום היותר קדוש לקבל שפע קדושה כמבואר בזהר [פע"ח שער השבת פ"ג וזהר ויקהל], וכיון דהאי שעתא לא עסיק צה בתורה כמעט נמסר בידו, דאין שמירת התורה עליו אלא בעידנא דעסיק צה. והיינו דמייתי עלה הך עובדא דאב"י דקאמר אי האי מאן דסנאי ליה לא היו מצי מוקמי נפשיה, משום דהאי שעתא היו אזיל באורחא והיו בעידנא דלא עסיק צה. ואע"ג דמסתמא תלמיד חכם אינו הולך בלא הרהור תורה, מ"מ עיקר עסק התורה אינו אלא בצית המדרש הקבוע לתורה, כדאמרין [סוטה נ"ג ע"ב] אס פגע בך מנוול זה משכחו לצית המדרש, ובנאחא מפתח האהל מיד מתגרה צו ביותר כשצא דבר עבירה לידו. ומיהו ודאי אף כה"ג יכול להתגבר על יצר הרע, אלא דמאז צריך זהירות ושמירה יתירה, ואם מצטל תורה בזדון ודאי מתגבר עליו ביותר.

והשתא ניחא להך דרשה דפ"ק דקדושין הא דאכפיל קרא למימר אס חטיב שאת ואם לא חטיב לפתח חטאת רובץ, דאי מדיוקא דאס חטיב שאת לא היו ממעטינן אלא מי שלא עסק בתורה מעולם, אבל אס עסק צה כבר הו"א דמגנא ומנאל אף בעידנא דלא עסק צה, קמ"ל ואם לא חטיב לפתח חטאת רובץ, כלומר מיד בנאחא מפתח האהל של תורה, חטאת זה יצר הרע רובץ להכשילו אס יצא דבר עבירה לידו. ואהא מסיק שפיר ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך שנאמר ואלוץ תשוקתו, כלומר לא זו דתורה לא מללא מחטא בעידנא דלא עסק צה, אלא אף זה שכל משאו ומתנו בך, שתלמיד חכם הפורש מן התורה ואין לו שמירת התורה, אדרבא היצר הרע מתגבר צו ביותר, שמנית הכל ומתגרה צו צראותו צו קדושה

יתירה, והוא מתאווה ומשתוקק להתדבק צו ולקבל ממנו שפע קדושה כאמור, ועל זה אמר ואלוץ תשוקתו. ושמה תאמר כיון דבעידנא דלא עסיק צה מתגרה צו היצר הרע ביותר משאר בני אדם אין לו תקנה כלל, לכן מסיק ואם אחת רוצה אחת מושל צו שנאמר ואחת תמשל צו, כלומר דמ"מ יכול להתגבר עליו, אלא דמאז צריך זהירות ושמירה יתירה להתחזק כנגדו מאד כפי ערך התגברות היצר הרע.

והא דגרסינן בסוף פ"ק דתענית [ט ע"א] אקרא [קהל א, טו] דמעוות לא יוכל לתקן, רשב"י אמר אין קורין מעוות אלא למי שהיה מחוקן מתחילה ונתעוות, ואיזה, זה תלמיד חכם הפורש מן התורה, שאין אומרים בקרו גמל וחזיר אלא בקרו טלה, זה תלמיד חכם הפורש מן התורה, ועליו הכתוב אומר [משלי כ, ח] כלפור נודדת מקנה כן איש נודד ממקומו, ואומר [ירמיה ג, ה] מה מצאו אבותיכם צי עול כי רחקו מעלי וילכו אחר ההבל ויהבלו, דמשמע דתלמיד חכם הפורש מן התורה אין לו תקנה. החס מיירי בפורש מן התורה בזדון ומצטל תורה זמן רב אבל באקראי בעלמא לא. והא דפורש מן התורה בזדון זמן רב הוא מעוות לא יוכל לתקן, היינו נמי מהאי טעמא משום דת"ח הפורש מן התורה היצר הרע מתגרה צו ביותר להתדבק בקדושתו. והיינו דקאמר אין קורין מעוות אלא למי שהיה מחוקן מתחלה ונתעוות זה תלמיד חכם הפורש מן התורה, כלומר לפי שהיה מחוקן מתחלה בקדושת התורה ונתעוות גרע טפי, לפי שיצר הרע מתגרה צו ביותר להתדבק בקדושתו, ועל זה אמר אין אומרים בקרו גמל וחזיר אלא בקרו טלה, דטלה בהיותו טהור מבקרים אחריו יותר אס הוא מנוקה מכל מום. ולכן המשינו לציפור נודד מקנו שאין לו מנוח מכל רודפיו, אף כך זה אין לו מנוח מיצר הרע וחילותיו.

ואמנם המוספות שם הקשו חימא אמאי לא יוכל לתקן הא אי צעי הדר גמיר, ונדחקו בדבר. ולק"מ דהא משנה שלימה שנינו במסכת אבות [פ"ד מ"י] אס בטלת מן התורה צטלים הרבה כנגדך, והמצטל תורה מעושר סופו לצטלה מעויר, וא"כ שפיר קאמר מעוות לא יוכל לתקן זה ת"ח הפורש מן התורה, משום דלא מצי הדר גמיר דע"כ נענש בציטול תורה באונס. ולפ"ז אפשר דאף תלמיד חכם הפורש מן התורה בזדון יש צכחו להתגבר על יצר הרע אס מוזדון הרבה, והא דקרי ליה מעוות לא יוכל לתקן, היינו שלא יוכל לתקן עוד תיקונו הקודם בתורה, לפי שנענש בציטול תורה באונס על מה שציטל תורה בזדון, והיינו דיליף לה מדכתיב וילכו אחר ההבל ויהבלו, כלומר לפי שהלכו אחר ההבל הצלי עולם לצטל תורה בזדון, מאז שוב ויהבלו אח"כ ביותר בציטול תורה באונס וכאמור. ואף כי ודאי אס מעולם לא עסק בתורה ושוב יתן אל לבו להתדבק בתורה אין מועדים מידו, מ"מ זה שכבר עסק בתורה ופירש ממנה בזדון פגמו חמור ביותר, באשר מאז היצר הרע וחילותיו החיצוניים מתגרים צו ביותר להתדבק בקדושתו קדושת התורה, והם מושלים עליו להציאו שוב לידו ציטול תורה אף באונס, דעצירה גוררת עצירה [אבות פ"ד מ"ב]. ועל זה אמר מעוות לא יוכל לתקן, אין קורין מעוות

ט"ט ט"ב

גורו דאע"י
אין זך
לכא ע"פ

אלא למי שהיה מתוקן מתחלה ונתעוות זה תלמיד חכם הפורש מן התורה, כי מי שהיה מתוקן בתחלה בקדושת התורה ונתעוות בצטנול תורה גרע טפי מטעם הג"ל. וכל זה בצטנול תורה ופורש מן התורה צדון, ואמנם אף גם בשעה שאינו עוסק בתורה באקראי לפי צורך

[ח] **בִּי לֹא הִמָּטִיר ה' אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ וְאָדָם לְעֵבֶד אֶת הָאֱדָמָה** [וגו'] **וְאִישׁ וְגו' אֱלֹמֶלֶא אָדָם אִין בְּרִית בְּרוּתָה לְאָרֶץ לְהִמָּטִיר עָלֶיהָ**

שעה, אף כי אין לו אשמה, מ"מ בעידנא דלא עסק בה עב"פ אין לו שמירת התורה, ובהיות היגר הרע ופחיתותו מתגרים בו ביותר כדי להתדבק בקדושתו קדושת התורה, הוא צריך זהירות ושמירה יתירה

לכל יכשל בדבר עצירה צדא לידו באותו הפרק. ולכן אמר הקצ"ה ליהושע והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו, דענא טובא קמ"ל לכל יתשל בה אף שעה אחת ככל אשר לא ידו, לכל יבא לידי עצירה בעידנא דלא עסיק בה, משום דכל הגדול מחזירו יצרו גדול ממנו [סוכה נב ע"א] ככה"ג. הילכך הא לא שייך אלא בתלמיד חכם מופלג שיש לו רוחב לב בתורה דיצר הרע מתגרה בו טפי, אבל בהמון עם קביצת עמים לתורה ואח"כ יעסוק במלאכתו, ואח"כ תניין יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיע שניהם משכחת עון. והא דתני הכא אם זכה הוא עמל בתורה, דמשמע עמל תורה לחודא, היינו בתלמיד חכם מופלג כדאמרן. וע"פ דברינו הג"ל קרו כל תלונות היפה תואר ע"ש:

אֱלֹמֶלֶא אָדָם אִין בְּרִית בְּרוּתָה לְאָרֶץ לְהִמָּטִיר עָלֶיהָ. זה נראה כשפת יתר דהול"ל סתם אלמלא אדם לא היה המטר יורד. ומו פשיטא כיון דאין המטר אלא עבור האדם והנלויס אליו, כי ליכא אדם מה צורך למטר. ומו הא דקאמר **שנאמר דהמטיר ע"א ארץ לא איש וגו'** תמיה מילתא טובא דמייטי ראיא לסחור, דהא אדרבא מהאי קרא משמע איפכא שממטיר על ארץ לא איש אלמא אין צריך זכות אדם למטר. ואף כי יש לדחות דאגב ירידת המטר לאדם ממטיר גם על ארץ לא איש, מ"מ נהי דליכא חיובתא סייעתא מיהא נמי לא הוי ומאי בעי הכא בהא. וגם באמת מה צורך למטר בארץ לא איש. ודברי היפה תואר פה אינם מספיקים ע"ש.

וְגו' דק"ל הכא בקרא דהול"ל סתם כי לא המטיר ה' אלהים ואדם אין, מה צ"ל על הארץ, דפשיטא דהמטר הוא על הארץ. ומו דנרישא נקט לשון ארץ ובסיפא לשון אדמה דכתיב ואדם אין לעבוד את האדמה. וכה"ג נמי אשכחן שני לשון גבי קין דכתיב ביה [בראשית ד, יב] כי תעבוד את האדמה לא תוסף תת כחה לך נע ונד תהיה בארץ, ויאמר קין הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתיר והייתי נע ונד בארץ והיה כל מוצאי יהרגוני, דפתח באדמה וסיים בארץ הלא דבר הוא. ואמנם האמת יורה דרכו דלשון האדמה הוא שם מיוחד למקום ישוב בני אדם, כי האדמה נגזר מן שם האדם בהיותו מקום ישוב בני אדם, והוא מקום זרע להחיות בה בני

אדם. אמנם שם ארץ הוא שם הכולל אף למקום מדבר החרש ושם מאין יושב אדם, אלא הוא מדור לחיות רעות ומזיקים החילונים משורש הרע כנודע. ולפי שנאמר [ראה חללים ה, ה] לא יגור במגורך רע, אין קביעות השכינה אלא במקום ישוב האדם, ולכן אמר לקין כי תעבוד את האדמה שהוא מקום זרע לא תוסף תת כחה נע ונד תהיה בארץ, כי נגרש צעונו לארץ גזירה הוא מדבר החרש והשמים, ובכן אמר קין הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתיר והייתי

נע ונד בארץ, הוא ארץ גזירה החרש והשמים שאין שם משכן השכינה, ומעתה אני מתירא כי כל מוצאי שמה המה החיות רעות והמזיקין יהרגוני, באשר אני מתרחק מכל השכינה, ולפיכך וישם ה' לקין אות לבלי הכות אותו כל מוצאו, והוא

אות קדוש משמו יתצרך להגין עליו וכמפורש בזהר [מקוים ט"ז ט"ג]

מ"ט ע"ש. ולפיכך גם צענין המטר שינה טעמו מלשון ארץ ללשון אדמה, והוא כי באדמה שהוא מקום ישוב לאדם, תועלת המטר מצויר שהוא להחיות פני יושבי חבל ע"י זרע הנזמח בכח המטר, אמנם אף במדבר החרש והשמים מאין יושב יש תועלת במטר לצורך הארץ עצמה, כי זולת המטר היא כלמיאה ויצישה, והמטר הוא לה כמשיב נפש כמים קרים על נפש עיפה. וזה נלמד יפה מהא דכתיב להלן בצמנה איוב [לח, כה] מי פלג לשטף תעלה ודרך לחיו קולות להמטיר על הארץ לא איש מדבר לא אדם בו להשביע שואה ומשואה, כלומר ה' ברוב חסדו משגיח לחלק שטף הגשם וליחן דרך לעני מטר להמטיר אף בארץ לא איש מדבר לא אדם בו כדי להשביע שואה ומשואה, כלומר להרוותה מחורב ויושב אשר בקרבה וכמבואר במפרשים שם. ומשום דליכא מידי דלא רמיזא באורייתא לכך אמר כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ דייקא, ואדם אין לעבוד את האדמה, כלומר בהיות אדם לעבוד את האדמה מקום ישוב להחיות זרע לבני אדם, ברית כרותה להמטיר אף על הארץ הכולל גם המדבר החרש והשמים, לצורך הארץ עצמה להרוות זמאונה ולהשביע שואה ומשואה, אבל קודם מציאות האדם לא הוריד ה' המטר לצורך הארץ לבד, כי אין הארץ מתקיימת אלא בזכות האדם. והיינו דדייק וקאמר הכא **אֱלֹמֶלֶא אָדָם אִין בְּרִית בְּרוּתָה לְאָרֶץ לְהִמָּטִיר עָלֶיהָ** דייקא ללזכרה להרוות זמאונה, ולכן דקדק לומר פה על הארץ ובסיפא נקט אדמה כדפי'. ושם תאמר מנ"ל הא דליכא תועלת במטר אף לארץ עצמה מלבד תועלת האדם, לזה אמר **שנאמר דהמטיר ע"א הארץ לא איש וגו'**, דכתיב בתריה להשביע שואה ומשואה, והיינו כדי ללחלח עצמותה מחורב ויושב אשר בחרבה מלבד תועלת אדם וכמדובר. ובכן קרה תלונות היפה תואר ע"ש. ולשיטתנו יתישב ג"כ מה שהקשה היפה תואר מעובדא דמלכא קינא דלקמן פל"ג [א] ע"ש דוק ותשכח:

ב"א יא

ב"א יא

ו א"ל אדריינים וכו' מי אוקינום מה הינון וכו'. טעם שאלתו יתנאר בסמוך ז"ה. והא דמסיק על דעתיה דר"א משם הם שאובים על דעתיה דר"י שם הם שבים ללכת הוא מחוסר ציבור. והיפה תואר נדחק פה מאוד מכמה נדדים ע"ש. ולי נראה לנאר הדבר על

שנאמר [אויב לח, כו] להממיר על ארץ לא איש מדבר לא אדם בו.

ו [ט] כל הנחלים הליכים אל הים [והים אינו מלא] וגו' [קהל א, ז]. מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע שהיו מפרישין לים הגדול, ונכנסה ספינתן לים למקום שאין המים מהלכין, אמר לו רבי אליעזר לרבי יהושע, לא באנו לכאן אלא לנסיון, מלאו משם חבית מלא מים, בין שעלו לרומי אמר להם אדריינים שחיק עצמות, מי אוקינום מה הינון, אמרו לו מים בולעין מים. אמר להן הבו לי מנהון, יחבון ליה מלא לבינאיתא, והווי יחבין בגוה מים והיא פלגה להון. על דעתיה

מכוננו דהני תנאי כהני תנאי צפ"ח דצבורות [ט ע"א] דקאמר התם דכל הנהרות מסולמי דפרת נינהו הצא מגן עדן, ומסיק מסייע ליה לשמואל דאמר שמואל נהרא מכיפיה מתברך, פירוש ממעין סלע שלו מתברך, ופליגא דרז דאמר רז מיטרא צמערבא סהלא רבא פרת, דס"ל שהמעין מתברך ממי הגשמים. ונ"ל דשניהם מקרא אחד דרשו, דכתיב [קהל א, ז] כל הנחלים הולכים אל הים והים אינו מלא אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת, ופרש"י כל הנחלים הולכים אל הים והים אינו מלא, לפי שאין נשארין צמוכו, כי ים אוקינום הוא גבוה מכל העולם והנחלים הולכים צמחילות תחת ההרים מאוקינום וחוזרים ונוצין,

וזהו אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת. והא אחי ספיר כמ"ד נהרא מכיפיה מיצרך, ואפילו למ"ד מסולמי דפרת נינהו, מ"מ אותן הנהרות עצמם תמיד יורדים אל הים וחוזרים ועולים משם מתחת הקרקע אל מקום מעיינם כי אינן מתעריצים בחוך מי הים וכדלקמן. אבל הראב"ע ו"ל פירש שם שהנהרות הם שבים ללכת מן הים אל מקומם, ע"י אידי ענני הגשם העולים תמיד מן הים שהם שואצים אללם מי הנהרות המתוקים, ואלו אידי העננים הם מקור המעיינות שצארכ והם מתברכין בצבוי ענני הגשם, ולכן בשנת צלוצת שגשמי השנה מועטים, מחיבשים רוצי המעיינות ומתמעטים. והיינו דעתיה דמ"ד מיטרא צמערבא סהלא רבא פרת, דס"ל שהמעיינות מתברכין ממי הגשמים העולים מן הים, ודלא כמ"ד נהרא מכיפיה מיצרך. והני תנאי כהני תנאי ר' אליעזר ור' יהושע דפליגי צפ"ק דתענית [ט ע"א] ולקמן בפירקין [ט], דר' אליעזר ס"ל דארץ מים אוקיינוס שותה ור' יהושע אמר ממים העליונים שותה, והשתא ר' יהושע ס"ל כפרש"י וכמ"ד נהרא מכיפא מיצרך, ור"א ס"ל כהראב"ע, וכמ"ד דמעין מתברך ממי הגשמים. והיינו דקאמר הכא על דעתיה דר"א משם הם שאובים, כלומר ר"א דס"ל דהעננים שואצים מי אוקינום מפרש הא דכתיב שם הם שבים ללכת ע"י שאיצת העננים שהם מקור המעיינות כשיטת הראב"ע וסייעתו. אבל על דעתיה דר' יהושע דאמר דהעננים שואבים ממים העליונים ליכא למימר הכי. ולכן נ"ל משם הם שבים ללכת

למקומן צמחילות שמתחת לקרקע אל מקום מוצא מעיינם כשיטת רש"י וכמ"ד נהרא מכיפיה מיצרך, דהיינו ע"י התגברות התהומות למטה.

ואמנם לכאורה נ"ע מהאי עובדא דאדריינים צמון, והוא דצמדש קהלת [א, ז] איחא נמי הך מימרא, וה"ג התם צעודא דר"א ור"י, א"ל אדריינים אפשר כל הנחלים הולכים אל הים ואינו מתמלא, א"ל בולעין הם לכל המים שבעולם, א"ל וכו', ומסיק על דעתיה דר"א משם הם שואצים ועל דעתיה דר"י משם הם שבים ללכת. והשתא קשה למ"ל למימר בולעין הם לכל מימות שבעולם חיפוק ליה דאפילו בלא בליעה אינו מתמלא לפי ששז הם שבים ללכת למקומם, כדמפרש קרא להדיא למר ע"י שאיצת העננים ולמר צהום אשר מתחת לארץ, ואדערבא חס מי האוקינום מי בליעי נינהו איך שז ישובו למקומם.

ואיברא דלק"מ, דכבר פרש"י בצבורות [ט ע"א ד"ה דין]

גבי סבי דבי אמונא דהאוקינום בולע כל נהרות שבעולם ושוב מציא אותן עד התהום ופולט אותם, דכתיב והים אינו מלא גו'. ודברי רש"י ז"ל בזה צוררים, ואף כי התוס' דחו שם פירוש, משום דק"ל מינת צים, אבל כשהונחו המים בקיטון או בצמיות וצולעים כל מים הנחונים צו כהני עובדי, אין יתכן שם פליטות התהום. נ"ל שאינו טענה, דודאי יש בהם כח המחזיק להחזיק מועט את המרובה בלא פליטה, ומה שפולטין אותן לתהום אינו מלד ההכרח אלא כך הוא רצונו ימצרך דדוקא בהגיעם אל מקום תהומות צמחילות שמתחת לארץ שז יפלטו מי הנהרות שמה, והיינו כדי להמשיכם שז משם אל מקור מוצא מעיינם. והשתא לר"י ע"כ מי בליעי נינהו מתרתי טעמא, חדא דאי לאו מי בליעי נינהו אלא מה' שנכנס למעלה שז יורד למטה ממי אוקיינום, תיקשי הא מי נהרות מתוקין ומי אוקיינום מלוחים, וכדפריך ר"י לר"א גבי מי גשמים. ולא שייך הכא שינויא דהתם ממתיקים הם צעדים. וחו דהא הנהרות אינן תמיד צמעמד ומצב אחד אלא לפעמים מתרצים והם מלאים על כל גדוהם ולפעמים מתמעטין ומתיבשין הרבה, אבל הים תמיד עומד צמעמד ומצב אחד ולא יעבור חקו מגבול החול, כדכתיב [ירמיה ה, כג] אשר שמתי חול גבול לים, וממילא צהיות מי הנהרות מרובין על כל גדוהם ונחמעטו הרבה, בהכרח נכנס הרבה לחוך הים ויאל ממנו מעט דרך תהומות, ואיך יעמוד אז צחוקו וגבולו הקצוב לו ואינו מתמלא משיעורו. אלא נ"ל דמי אוקיינום מי בליעי נינהו והם בולעים מי הנהרות צבואם

ט ט ט

(צ"ג די ח"א)

שמה ושז פולטין אותן דרך תהומות ומחילות שמתחת לארץ, ולכן אין מי הנהרות מלוחים, כי אין שורשם מים אוקינוס אלא מסולמא דפרת דאחי מגן עדן כדלעיל, ויש לכל אחד מקום נוצע בארץ בפני עצמו. ואף כי כל הנחלים הולכים לים, אינם מתערבים במי אוקינוס אלא

הם בלועים בתוכן כדבר הכנוס באוצר עד צואן לתהום, ושם פולטין אותם כמות שהם מבלי שיתערבו במלוחים, והיינו רבותא דמי בליעי, דודאי כל מי היס ילכו עד התהום, אלא פליטת מי בליעי לתהום הוא כמות שהן מבלי מערובת המלוחים (כמבואר גיפה תואר ע"ס). וממילא מי נהרות המתוקים שירדו לחוף היס הם עצמן שז חוזרים דרך תהומות ומחילות שצטטן הארץ, ולכן תמיד הם מתוקים ולא מלוחים. ומשום הכי נמי לפעמים המעינות

מתגברין ולפעמים מתמעטין, ואפ"ה לעולם אין היס מתמלא משיעורו וחק הקצוע לו, משום דמי אוקינוס מי בליעי נינהו שיש בהם כח המחזיק להחזיק מועט את המרובה, והמעינות מתרצין ומתמעטין כפי ערך פליטת מי אוקינוס בתהומות שמתחת לארץ אם רב אם מעט, והכל כפי רגון הצורא יתצרך. ובן למ"ד שמקור המעינות הוא מענני הגשמים והנהרות שבים למקומן דרך העננים כשיטת הראצ"ע, ע"כ נמי ז"ל דמי אוקינוס מי בליעי נינהו, דאי לאו הכי תיקשי נמי כה"ג הרי לעולם היס עומד תמיד במעמד ומנצ אחד ולא יעבור חוקו, והנהרות לפעמים מתרצין ולפעמים מתמעטין והיא כפי ערך עליית האידים והעננים מן היס לשיטה זו, כמו בשני צורות שגשמי השנה מעוטים והמעינות מתצטצין בהיות היס מעלה אידים ועננים מועטים כנזכר, וממילא בהיות מי הנהרות מרובים על כל גדושתם ונתמעטו הרבה, בהכרח נכנס הרבה לחוף היס ויאלא ממנו מעט דרך האידים והעננים, ואיך יעמוד אז בחוקו וגבולו הקצוב לו ואינו מתמלא משיעורו. אלא ז"ל דמי אוקינוס מי בליעי נינהו והמועט מחזיק את המרובה, והנהרות מתרצין ומתמעטין כפי ערך שאיבת העננים ממי בליעי של הנהרות, והיינו דקאמר ר' אליעזר לשיטתו ממתקים הם בעצם, כי אלמלא ישאבו העצם מי אוקינוס לצד שכל שרשם מלוח איך יועילו העצם להמתקם, אצל בהיות העצם שואבים מי בליעי אף כי ישאבו עמם גם מלוחים כי אינם בעלי הבחנה, מ"מ יועילו העצם לזכך לכלות מהם כח המלוחים וישארו המתוקין לצד, או ע"י שחיקת העצם נמתקים אלו באלו. ולכן אמרו בשוחר טוב [י"א, טו] לסברת ר' אליעזר דאמר ממתקין הם בעצם, למה נקרא שמם שחקים, שהם שחקים אלו באלו, והיינו כדפרישית. וכה"ג נמי נחבאר לעיל פ"ד ס"ו לשיטת הפרקי דר"א ע"ש ותמלא נחת. ובכן קרו מלונות היפה

תואר ע"ס:

ז ביצד היתה הארץ שותה. משום דכתיב כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ ואדם אין לעבוד את האדמה ואיד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה ויירר ה' אלהים את

הארץ עפר מן האדמה גר', ופרש"י ואד יעלה, (מן יעלה) לענין צרייתו של אדם העלה התהום והשקה עננים לשדות העפר, ונצרכו אדם כגבול הזה שנותן מים ואח"כ לש את העיסה, אף כאן והשקה ואח"כ ויירר. וכן הוא לקמן ריש פי"ד. וא"כ הא דכתיב כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ ואדם אין, ה"פ כל זמן שאדם אין לא המטיר ה' מלמעלה כי אם איד עלה מן הארץ להשקות פני האדמה מלמטה. והטעם מבואר עפמ"ש"ל בפירקין [ג] כשם שהוא מזכיר שם מלא על עולם מלא כך

ז ביצד היתה הארץ שותה, רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן. רבי יהודה אומר, בחרין גילום דמשקה וחדר משקה. ורבי נחמיה אומר, במין תוביח דחרין קבריא דמרבח וקבר. ורבנן אומר, במין תווי, נהר בבבל ושמו תווי, ולמה קורין אותו תווי, שחוא חזור ומשקה אחת לארבעים

הוא מזכיר שם מלא על ירידת גשמים, וכן קשה גבורות גשמים שהיא שקולה כנגד כל מעשה בראשית, ואין זה אלא צירידת גשמים מלמעלה שנעשה צו גדולות ונפלאות עד אין חקר וכמבואר שם במקומו, ולפיכך לא היה זה אלא בזכות אדם שנצרכו ג"כ בשם מלא, דכתיב ויירר ה' אלהים את האדם גר'. אצל מקודם בריאת אדם לא היה העולם כדאי לירידת גשמים אלא עלה איד מן הארץ מלמטה, ועל זה אמר כאן ביצד היתה הארץ שותה מלמטה מחילה קודם בריאת אדם, כלומר באיזה אופן היה אז השקאת הארץ מלמטה, וקאמר ר' יהודה דהוי בהדין גירסא הוא נהר מזרים דמשקה ארץ מזרים וכן הדר משקה. כלומר שכן דרכו להשקות פעם אחר פעם בכל שנה. ור' נחמיה אומר במין תוביח. כלומר כמין השקאת נהר ששמו תוכיה שהיה ידוע להן ולא איחפרש לן האין היה השקאתו. ורש"י גרס קבריא, וכן הוא במדרש חזית וקאלת רבה א, ב. והוא נהר שעולה ומרבה מים ונקבר ונצלע באדמה. ורבנן אומר שהיה כמין השקאת נהר תווי, הוא נהר בבב. ונקרא תווי מלשון תמהון, שהוא דבר תמוה ונפלא בהיותו עולה רק פעם אחת למ' שנה והוא מספיק. ויחנך דכל חד אמר כי אתריה. ועל זה אמר ובך היתה הארץ שותה מתחלה. דהיינו קודם בריאת אדם, ואחר בריאת אדם חזר בו הקב"ה שלא תהא הארץ שותה אלא מצמיעין. ואין זה חזרה בדעת ח"ו, כי לא איש אל ויחננס, אלא חזרה במעשה, כלומר שאחר בריאת אדם שינה הקב"ה מעשהו בסדר השקאת הארץ, שלא השקה אותה עוד מלמטה אלא מלמעלה מהני טעמי דמפרש בסמוך, וכך עלתה לפניו במחשבה גם מתחלה, ולא השקה מתחלה למטה אלא לצורך שעה מפני יצירת האדם וכדלקמן ריש פי"ד וכאמור. והיפה תואר פירש דה"ק שכך היה הארץ שותה בשנים קדמוניות גם אחרי בריאת אדם,

ע ט"א

זה טעמו
באופן

ג' צדק ג' צדק
ד' צדק ג' צדק
ה' צדק ג' צדק

אלא שלאחר זמן שוב חזר בו הקב"ה שלא תהא הארץ וישותה אלא מלמעלה. והדבר קשה לאומרו, וע"ש שכתבם נכמה דוחקים ע"פ דרכו, ואין דבריו מחזירין מכמה טעמים, אלא העיקר כמ"ש:

ח מפני ד' דברים חזר בו וכו'.

כמז היפה תואר ח"ל, ומה שנהר גילום וקברייא ותויי נשאר כמשפט הראשון, אפשר שהוא משום זכר עשה לנפלאותיו, ואע"פ שיש בהם ד' הנזקין הנזכר, לא חייש למעטא, א"כ שמבע אור המקומות מהן לכל יעלו בו אידים להמטיר כארץ מצרים אשר לא תמטיר. ואמר מפני בעלי זרוע. פי' שהיו מושכים רוב הנהרות לשדותיהן או למכרן בכסף ומחיר והחלשים העניים יצמאו. ואמר עוד בשביל להדיח טללים רעים, היינו כדכתיב [בראשית יט, ט] בצל

קורתי, ומתרגמין בטלל שירותי. ולהדיח הוא כמו לשון יעצו להדיח [מהלל סג, ה] שהוא לשון דחייה. ופירושו בשביל לרחות צללים ואדים רעים מאויר המתעפש, שע"י המטר מתנקה האויר, והוא לצורך החיים השואפים האויר. (ולי נראה דמ"מ לשון טללים הוא כמשמעו לשון טל, אלא טללים רעים נאים מעיפוש האויר וע"י המטר נדחים). ואמר עוד ושיהא הגבוה. כלומר מקומות הגבוהים שותים בנמוך, שאילו בא המטר מלמעלה לא יוכל להשקות למעלה כמו למטה. ועוד שיהיו הכל תולים עיניהם כלפי מעלה. שלא יבטחו במי הנהר והיאור, בענין פרעה שאמר [יחזקאל כט, ג] לי יאורי, אלא יהיו עיניהם תלויים לה' לשאול ממנו גשמים ויבשירו מעשיהם, ועי"ז יכירו ההשגחה עכ"ל. ויש לדקדק הרי גם זהו שמה מלמעלה הו"ל לסדר ההשקאה ע"פ הזכות והחובה פעמים רב ופעמים מעט, וכן אז ג"כ יתלו עיניהם למרום. וי"ל דמ"מ הדבריות יתלו הדבר במקרה לומר שפעמים טבע התהומות להתגבר ופעמים אינם מתגברים, אבל זהו המטר יורד מלמעלה נראה צו כמה ניסים ונפלאות, כהא דאמרין לקמן [ט] שהעצים מנוקצים ככברה ואין צין טיפה לחברתה כמלא נימא, והוא מעשה נסים כדאיתא בפ"ק דתענית [ט ע"ב]. וכן נראה כמה ניסים ונפלאות מעיני הזיקים ורעמים הבאים מן השמים. ולכן אף העכו"ם מודים שגשמי השמים הם צהשגחה נפלאה מהקב"ה, וכדכתיב גבי מטר [מהלל נח, ד] הריעו לה' כל הארץ וכדלעיל ס"ד. ועוד שזהו המטר יורד מלמעלה סימנא מילתא היא שהוא מסיבה העליונה אשר מושג יקרו בשמים ממעל, ולפיכך מעתה הכל תולין עיניהם כלפי מעלה:

ע ט"ב ה"ד לשום שפלים למרום. הכי כתיב התם בקרא עושה

גדולות עד אין חקר נפלאות עד אין מספר הנותן מטר על פני ארץ ושו"ח מים על פני חוצות לשום שפלים למרום וקודרים שגבו ישע גו'. ומפרש קרא הכי, עושה גדולות ואין חקר גו' נמה, הנותן מטר מלמעלה על פני הארץ, שזו נעשה כמה ניסים

שנה. וכך היתה הארץ שותה מתחלה, דכתיב [בראשית ב, ו] ואד יעלה מן הארץ, ויחור בו הקדוש ברוך הוא שלא תהא הארץ שותה אלא מלמעלה.

ח רבי חנן דצפורי בשם רבי שמואל בר נחמן אמר, מפני ארבעה דברים חזר בו הקדוש ברוך הוא, שלא תהא הארץ שותה אלא מלמעלה, מפני בעלי זרוע, ובשביל להדיח טללים רעים, ושיהא הגבוה שותה בנמוך, ועוד שיהיו חבלי תולין עיניהם כלפי מעלה, הריא

וגזרות עד כי הוא שקול כמעשה בראשית דכתיב ציה נמי אין חקר וכדלעיל ס"ד. ושם נמצא שזה הוא מפני היותו יורד מלמעלה חזק לטבע, ולכן קשה מאוד גזרות הגשמים, לפי שאין העולם כדאי לנס ואין הגשמים אלא צמחנה כדלעיל. ושם תאמר למ"ל למטר עליון דרך נס ופלא מדוע אינה משקה את הארץ מלמעלה בטבע, ועל זה אמר תשובתו צידו לשום שפלים למרום, וכתיב שפלים צפ"א קמונה, כלומר צירידת המטר מלמעלה משם את הצירות כשפלים וגמוכים לשוכן מרום, צהיות הכל תולים עיניהם כלפי מעלה לצקס חסד הגשמים. ואמר עוד וקודרים שגבו ישע, ופירש הרלב"ג הם הן האנשים קשי יום העניים שהם כקודרים מחושך, שגבו ישע בגשמים. ויתכן שזו רמו גם טעם הא' שהארץ שותה מלמעלה מפני בעלי זרוע, שימשכו רוב הנהרות לשדותיהן וידחו העניים דכאי רוח, ועל זה אמר וקודרים הם העניים המדוכאים, שגבו ישע צירידת גשמים מלמעלה, שאין ציד בעלי זרוע לדחות מהשקאת שדותיהן. אבל לז' טעמים האחרים להדיח טללים רעים ושיהא הגבוה שותה בנמוך, לא מצאתי שם רמו נכון.

ואמנם דברי תורה עניים צמקום אחד ועשירים צמקום אחד, וליכא מידי דלא רמיזא בצוריתא, דכתיב צפ"פ עקב [דברים יא, י] כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא אשר יאחז משא אשר תזרע את זרעך והשקית בגלגל כגן הירק. והארץ אשר אתה עוזבים שמה לרשתה ארץ הרים וצוקות למטר השמים תשתה מים. דקשה מה צ"ל פה אלל ירידת גשמים שהיא ארץ הרים וצוקות. אלא צה צה לצאר מה תועלת הוא לארץ צהיות שמה ממטר השמים או מלמעלה, לזה אמר שהיא ארץ הרים וצוקות, ואם תשתה מלמעלה לא יהא גבוה שמה כנמוך. ולזה כיוונו בצפרי [שם פ"י נט] שאמר שם לפי שארץ ישראל מכופלת צהרים, יכול יהא גלוי שמה ושאין גלוי אינו שמה. מ"ל למטר השמים תשתה מים, גלוי ושאין גלוי שמה, וכן הכתוב אומר [איוב לו, יא-יב] אף יטרית עז והוא מסבות מתהפך גו', שהעניים מקיפות אותה ומשקות אותה מכל רוח, כלומר לפי שהוא שמה למטר השמים גם ההרים שוחים מכל רוח וכאמור. ושם מסיק למטר השמים תשתה מים לרבות אף מי טללים, מה הגשמים לצרכה

השמים תשתה מים לרבות אף מי טללים, מה הגשמים לצרכה

אף הטללים לזכרה. ולכאורה קשה טפי הול"ל צהדיא טל זכרה ומדוע תלאו במטר השמים. אלא זוה לרמוז שמטר השמים דוחה טללים רעים צהיותו מטרה האויר להיות טל לזכרה, והיינו אידך טעמא כדי להדיח טללים רעים.

ומה שרמזו בתורה צ' טעמים אלו ובאיוז צ' הטעמים אחרים ולא נזכרו כולם יחד, היינו מפני שצמענה איוז שצא לספר שמה נפלאות ה' בהשגחה, הזכיר גם כן טעמים המורים על ענייני השגחה, שיהיו הכל תולים עיניהם כלפי מעלה, וכדי לשבר אידים של צעלי זרוע, כי ה' עניו ירחם ומשגיח עליהם, ואלו הצי' טעמים הם תועלת נפשי. אבל בתורה כשצא

לספר לפני ישראל שצא ארץ ישראל הזכיר צ' טעמים אחרים שהם תועלת גופניי, שיהא הגבוה שומה כנמוך, ולהדיח טללים רעים, שהוא להנחתם ולטובתם טובת כולם יחד. וזכרנו סרו תלונות היפה תואר ע"ש. ובענין זה מצוה ג"כ מה שאמר הכתוב [תהלים קד, יג] משקה הרים מעליותיו, ומפרש בפ"ק דתענית [ט ע"ב] מעליותיו של הקב"ה דהיינו מלמעלה, דיש לדקדק אמאי נקט לה דוקא גבי ההרים. אלא ה"ק שציל ההרים משקה מעליותיו מלמעלה ולא מלמטה, שאם היה משקה מלמטה לא היה הר הגבוה שומה כנמוך. ושזו מלאתי מעין זה שם במהרש"א ע"ש:

ו ממי אוקיננס. כתב היפה תואר שהענין העולה מן הים שואב מימי הים ועולה וזורק על הארץ. ואע"פ שהטבעיים אומרים שהמטר מארץ, לא אמרו שהמים עולים מן הים אלא שהאידים עולים מן הארץ מהלחות שבבטן הארץ וחום חזק מהם יתהווה המטר. יש לקרב דברי ר"א לסברתם, שאין הכוונה שהענין שואב ממש מים אלא שיעלו אידים מן הים ומהם יהיה המטר עכ"ל. ולפ"ז מ"מ אינו דומה לדעת הטבעיים ממש, כי הם לא אמרו שהוא מן האיד שנים אלא מלחות שצטנן הארץ, ופשט הכתוב ואיד יעלה מן הארץ משמע כדעת הטבעיים, דים מאן דכר שמיה בקרא. ולכן נ"ל דס"ל כדמי צפרקי דר"א פ"ח שצכל חודש סילונות עולים מן התהום ומשקים את כל פני האדמה שנאמר ואיד יעלה גו', והעצים שואצים מים מן התהומות וכו', וא"כ הלחות שצטנן הארץ הוא עצמו צא מים אוקיננס. ומיהו מההיא צפרקי דר"א משמע שיש צ' מיני מטר, נשעת ע"ס ג קללה מלמטה ובשעת זכרה מלמעלה, ועיין מ"ש צוה צאורך לעיל פ"ד ס"ד:

שנאמר ואיד יעלה גו'. ואע"ג דהאי קרא משמעי דוקא קודם יצירת אדם הראשון, שהיה הארץ שומה מלמטה לענין יצירת האדם ולא מלמעלה, כדכתיב כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ ואדם אין גו' ואיד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה וייצר ה' אלהים את האדם גו'

כדפרש"י בחומש, ומצאנו לעיל ס"ז ולקמן ר"פ י"ד. מ"מ מדלא כתיב ואיד הארץ עלה רמז נמי אלעמיד. וכה"ג נמי מצאנו ציפה תואר, אלא שהוא ו"ל לשיטתו נדחק צהדיא דלעיל ס"ז, ולפי מ"ש נחא:

וכי מי אוקיננס לא מלוחים הם.

כתב רש"י צגמרא [תענית ט ע"ב ד"ה מלוחין מלוחים הם ואין תצוה גדילה מהם. כתב היפה תואר ולא ידעתי מה צורך לזה, שהחוש יעיד שהגשמים מתוקים לחיד, ומדחק צדצר. ולי נראה שהוכרח לזה משום הא דמשמי ממתקים בעבים, דק"ל לאיזה צורך צאמת נמתקים בעבים ואינם נשארים כך צמליחותם, ולכן פירש שאין תצוה גדילה מהם ממי מלוחים ולכן צריך להמתיק בעבים. וענין המתקת העבים פירש היפה תואר שעי' תנועות העבים יזדככו ויפרד מהם חלק המליחה שבתוכן וירדו גשמים מחלק הוור והמתוק, וכמו שיועיל הבישול להמתיק התורמוס ע"ש צאורך. ועיין מ"ש מזה צסמוך ולעיל ס"ז ולעיל פ"ד ס"ד לשיטת הפרקי דר"א ע"ש:

דכתיב אשר יוצו שחקים, היכן הם נוזלים בשחקים. ז"ע היכי יליף מהא דממתיקין בעבים. ואע"ג דצמכילתא [נשלח שירה פ"ז] מפרש אין נוזלים אלא מתוקים, הוא מחוסר צאור דהיכי משמע מלשון נוזלים מתוקים. ואמנם הוא מצוה עפ"מ"ש צסמוך שהעניים חושרין הגשמים צמין כברה ואין טיפה נוגעת בחברתה, דכתיב חשרת מים עבי שחקים, למה הוא קורא אותן שחקים, רשב"י אומר שהן שוחקות את המים. כלומר מתמלא לחות איד המטר הצא מלמעלה או מלמטה הוא מחוצר גולם אחד, והעניים שוחקות אותן לחולקן לטיפים דקים, והיינו דכתיב להלן כי יגרע נטפי מים יזוקו מטר לאידו אשר יזלו שחקים, כלומר מתחלה הם מחוצרים ואינם נוזלים, ואשר יזלו הוא ע"י השחקים ששוחקים אותם דק דק להיות נוזלים. ובשאר טוב [יב, טז] מייתי הא מילתא אמילתא דר"א דאמר ממתקין הם בעבים, כלומר ע"י שחיקת העניים לטיפות דקות מוזדככים ונפרד מהם כח המלח ומתקיים, וכהא דאמרינן צפ' כיצד מצרכין [נרכות לט ע"א] גרגילדא דליפתא דפרמיניהו טפי כי היכי דנימחק טעמיה, שכל דצר הנשחק ונחתך דק דק נמתק טעמו. והיינו דקאמר ממתקים הם בעבים דכתיב אשר יוצו שחקים, היכן הם נוזלים, בשחקים. הם העצים השוחקים את המים דק דק עד כי הם נוזלים, וע"י שחיקת המים להיות נוזלים ממילא הם נמתקים, והיינו דקאמר אין נוזלים אלא מתוקים.

ובשחרר טוב [שם] גרסינן, כתוב אחד אומר תשכת מים עבי שחקים, וכתוב אומר חשרת מים עבי שחקים. נשעה שהם טוענים מן המים הם מחשיכין מן המים ואח"כ חושרין אותן לעולם. והטעם מצוה לדרכינו, דמתחלה צהיותן

חסל תלמי
ק

התורה

פ

מחזירים הם מחשיכין, ולאחר השחיקה הדק היטב לחלקן דק דק עד שהן חושרין כמין כברה סר החושך. והשתא נחמא הא דגרסינן בפ"ק דמענית י' ע"א] כתיב משכת וכתיב חשרת, שקול כ"ף ושדי אר"י קרי ציה הכשרת, הא כיצד, ממתיקים הם בעצם. ולכאורה קשה אמאי רמיז

הא דוקא ציהי לישנא דמשכת ומשרת. אבל לפ"י אחי שפיר כי עם זה מוצא טעמו צידו איך נמתקים, כי צהיותו תחלה ממוצר גולם אחד עד כי הוא מחשיך,

ואח"כ נשחק הדק היטב דק דק להיות חושרין כמין כברה, צה ג"כ נמתקים וכמדובר:

ר' יהושע אמר מן העליונים. פי' ממם העליונים. והיפה מואר כתב שזה רחוק מדעת חכמי המחקר מאד להיות ארובות השמים ממש נפתחים בעת הגשם, ומורידים הגשמים מלמעלה מהלך אלף שנים כשיעור גובה השמים מעל הארץ ועובי הרקיעים, ואין למעלה גשמיים וחומר השמים מתחלף מחומר הארץ. וחכמי הטבע ביארו במוחש מאידים העולים מן הארץ בעת הגשם. ודעת הרב המורה שהמים העליונים הם מלמעלה מרקיע האויר אשר שם יתהווה הענן, אבל אין דעת חכמים נוחה הימנו כדמוכה בכמה דוכתי. וע"ש כי האריך מאד צדד, ומסיק שהדבר קשה מאוד אל השכל ע"ש.

ול"י נראה שהוא מוצא על דרך מ"ש צוהר [בשלה סא ע"ב, קטו ע"ב] צעני ירדת המן, שהמן למעלה צושרו רוחי מאד, עד כי הוא מזון שמלאכי השרת ניזונין ממנו, וצכת השתלשלות כמה מדרגות עד צואו למטה נתגשם אחת לאחת. וכן הוא המדה צמי הגשמים, כי ודאי מים העליונים למעלה רוחניים מאד, והם נקראו אצני שיש עהור כדאיתא בפ"ב דחגיגה י"ד ע"ב [וכמש"ל פ"ד י"ד] וצכמה דוכתי, אבל מ"מ שפע טיפות הגשמים היורדים ממנו הם משתלשלים צכמה מדרגות עד צואו למטה לרקיע האויר, אשר שם יתהווה הענן, והענן הוא ודאי מאיד לחות הארץ ותהומות הים. ולכן שם מתגשמים על ידו גם מים העליונים, עד כי ישוצו למטה לטבע המים ממם שלנו. ואפילו למאן דאמר לקמן דגם העננים מלמעלה כבר כתב שם היפה תואר דמ"מ גם

הוא מודה שיש ג"כ עננים ואידים לחים העולם מן הארץ למטה, ואי אפשר להכחיש זה כי זה נראה צמוחש. וגם יתבאר שם דאף עניי מטר שהם מלמעלה מ"מ הם סמוכים מאד לארץ, וממילא מתחברים עמו גם האידים לחים העולים מן הארץ למטה, וזהו הענין מתחברים ועולים עד לרקיע לקבל מים העליונים, ממילא מתגשמים צו עד כי ישוצו לטבע מים שלנו ע"י האידים הלחים שלמטה המתחברים צען כאמור. ובכן הדבר מתישב צטוב טעם ודעת על אופן שומעת:

שנאמר דמטר השמים תשתה מים. לעיל פ"ד ס"ד כתבתי פנים לחלק צה צין ארץ ישראל לחון לארץ, משום דהאי קרא צארץ ישראל כתיב. ומיהו מלשון האגדה דפ"ק

דמענית [ט ע"א] דקאמר ר"א כל העולם כולו מאוקינוס שותה, ור"י אמר כל העולם כולו ממים העליונים הוא שותה, משמע דאין לחלק צה. וצ"ל דס"ל מדכתיב צרישא דקרא לא צארץ מנרים היא אשר יאחתם משם אשר תזרע את זרעך והשקית צרגליך כגן הירק גו', משמע שלא

צא למעט אלא מנרים, אבל מ"מ היא שזה לשאר ארצות צמטר השמים. ואע"ג דאמרין בפ"ק דמענית י' ע"א] ארץ ישראל שותה צתחלה מי גשמים וע"י הקצ"ה

צעצמנו, וכל העולם לסוף ומתמציית וע"י שלית, שנאמר [איוב ה. י] הנומן מטר על פני ארץ ושוכל מים על פני חולות, מ"מ משמע ליה דשניהם עכ"פ ממין אחד דהיינו ממים העליונים. והא דכתיב דוקא הכא למטר השמים ולא קאמר למטר סתם כשאר המקומות, היינו לצאר כאן מעלת הארץ על מנרים צהיותו שותה ממטר השמים ולא מארץ, כי ודאי מים עליונים משוצמים מתחתונים, ואמר זה כלפי יוצאי מנרים, כי טוב ארצם מארץ מנרים שילאו ממנה, ולכן לא יאמרו ניתנה ראש וגשמה מנרימה. ולר"א דס"ל דגם המטר צא מים אוקיינוס, י"ל דמ"מ איכא צרותא טפי צהיותו צא מלמעלה מפני ד' צברים וכללעיל ס"ח. וסרה צה כל תלונות היפה תואר ע"ש: שנאמר דמטר השמים תשתה מים. וכתב היפה תואר ולר"א לא קשה דא"ל כיון דעולים לצד מעלה קרינן ליה מטר השמים, דדמיא ליה כאילו הוא משם, וכדאמרין בגמרא [מענית ט ע"ב] משקה הרים מעליותיו [מהלל קד. יג], ואמר ר' יוחנן מעליותיו של הקב"ה כמאן בר' יהושע, ור"א ביון דסלקי להתם משקה מעליותיו קרינן ליה, דאלת"ה עפר ואבק מן השמים היכי משכחת לה, אלא ביון דמדלי להתם מן השמים קרינן להו, ה"נ ביון דסלקי להתם מעליותיו קרי להו עכ"ל. ומיהו קשה אהמקשה דלא חסיק אדעתיה לשנויי כיון דסליק להתם וכו', טפי חיקשי ליה מקרא דלמטר השמים תשתה מים דמייתי ר"י. ומהרש"א שם נדחק צה. וי"ל דודאי גבי למטר השמים ידע לשנויי כיון דסלקי להתם מטר השמים קרינן ליה, והיינו מטר הצא מפאת השמים. אבל צקרא דמשקה הרים מעליותיו הו' משמע ליה דמ' מעליותיו הוא מ"מ הקצה כאילו נאמר מן עליותיו, דמשמע מהם עצמם. ודחי ליה דאפ"ה ליכא ראייה מהתם, דהא כה"ג נמי כתיב [דברים כה, כד] אצק ועפר מן השמים, ואפ"ה צ"ל כיון דמדלי להתם מן השמים קרי ליה, ה"נ כיון דסלקי להתם מן עליותיו קרי להו. אי נמי גבי למטר השמים הו"א דהיינו רקיע האויר מקום הענן כשיטת הרמב"ם והראב"ע וכמדובר לעיל פ"ד [ה], אבל גבי מעליותיו דאמר ר"י מעליותיו של הקב"ה, והיינו שמים העליונים פריך שפיר, והילכך מיייתי הא דר"י ולא מיייתי פשטא דקרא לחוד (ועיין צפרש"י שם שנדחק מאד צה), משום דהתם נמי י"ל דקאי אגולות עליות של העננים צרקיע האויר וכדפירש שם הראב"ע, והילכך מיייתי הא דר"י דקאמר מעליותיו של הקב"ה דהיינו שמים העליונים:

ק"ל

והעננים מתגברים וכו'. נגמ' פ"ק דמענינ [סג] הדבר
מבואר יותר, והכי גרסינ התם במילתא דר"י, אלא
מה אני מקיים ואד יעלה מן הארץ, מלמד שהעננים מתגברין
והולכין עד לרקיע ופוחתים פיהם כנאד ומקבלין מי המטר,

שנאמר יזקו מטר לאידו, והם
מנוקבות ככברה ומחשירות מים על
גבי הקרקע, שנאמר משרת מים
עבי שחקים. ואין צין טפה לטיפה
אלא כמלא נימא וכו'. והטעם מפני
מיקון העולם, וכדאמרינן בפ"ק
דצבא בתרא [טז ע"א] מי פלג לשטף
מעלה [איוז לה, כה], הרבה טפין
צראתי צעדים וכל טפה וטפה
צראתי לה דפוס צפני עצמו שלא
יהיו שמים צדפוס אחד, שאלמלא
שמים צדפוס אחד מטשטשין את
הקרקע ואינו עושה פירות. ויש
לדקדק הא דמסיק במילתא דר"י
דהעצים מנוקבות ככברה וכו',
דהכי תליא הא צדרי, דודאי
לר"א נמי הכי הוא כנראה בחוש,

וציפה תואר נדחק צוה. וי"ל משום דלכאורא קשה בשלמא
לר"א ניחא שהמטר צריך לעצים, כי הם שואצים מים אוקיינוס
להמטיר על פני הארץ, אצל לר"י דאמר ממים העליונים הוא
שותה אלא שהעננים מתגברין ועולין עד לרקיע ופוחתים פיהם
כנאד ומקבלין מי מטר, מה צורך כלל לעצים ירדו מיד מן
הרקיע לארץ בלא אמצעות העצים. לכך אמר שהעצים הם
מחושרים ככברה, ואם ירדו כך המים מן הרקיע למטה צפעם
אחת יעשטש הארץ, וכן לא יתפור צכל מקום, לפיכך יורד מן
הרקיע אל העצים צפעם אחת כיוצא אל פי הנאד, ואח"כ
מתפורין צעדים לפי שהם מנוקצים ככברה, וזה צרור:

עא ט"א דבתיב יזקו מטר לאידו. הכי כתיב התם כי יגרע נטפי
מים יזקו מטר לאידו, ולפ"ז ה"פ, כי יגרע נטפי
מים העליונים ומהם יזקו מטר לאידו הם העצים וכמש"ל
פ"ד. ולר"א דאמר מים אוקיינוס הוא שותה ה"פ כי יגרע
נטפי מים מים אוקיינוס ומשם חוקו מטר לאידו להמטיר על
פני תבל:

שהם שוחקים את המים. כלומר שהם שוחקים את המים
לטיפות דקות עד שאין טיפה אחת נוגעת בחצירתה
כדאמר צסמוך. ומפרש ר' אבא בר כהנא כהדין מסופא.
כלומר שהוא כמו ההמסס ששוחק וטוחן את המאכל. ור'
שמואל בר נחמן אמר כדקין ה"ל ש"ל בהמה. פרש"י
הדקין שוחקין המאכל היטב מפני שמקומן צר, ואם אין
המאכל הדק היטב אינו יכול לכנוס דרך צס. וצפוחר טוב ית,
טו] משמע ששחיקת המים הוא מלד העצים ששופכים אותן
מזו לזו כדקים הללו. ואע"ג דהתם מיייתי להא דר"א דאמר
שממתקין צעדים, והיינו ע"י השחיקה וכלעיל, מ"מ גם ר"י

מודה דאיכא שחיקה צעדים, והיינו כדי לחלקן לטפות דקות
להיות יורדים דרך העצים כמו ממוך הכברה, שאין טפה אחת
נוגעת בחצרתה וכדפרישית. וצכן סרה תלונות היפה תואר
ע"ס:

י ר' יוחנן אמר אין עננים אלא

מלמעלה וכו'. ע"ד דעתיה דר'
יוחנן לאחד שכבד את חבירו
חביות ש"ל יין וקנקנה. משמע
דר' יוחנן נמי ס"ל כר' יהושע
דהמטר הוא ממים העליונים
והוסיף דגם העננים הם מלמעלה.
וקשה דהא אמרינן לעיל [ד"ה
והעננים] ובפ"ק דמענינ [ט ע"א]
לשיטת ר' יהושע אלא מה אני
מקיים ואיד יעלה מן הארץ, מלמד
שהעננים מתגברים ועולין עד
לרקיע ופוחתים פיהם כנאד וכו',
אלמלא ר"י נמי מודה דהעננים הם
מלמטה. ואפילו אח"ל דר' יוחנן
אחי דלא כמאן, חיקשי לדידיה ואד
יעלה מן הארץ מאי עביד ליה,

דאע"ג דקרא מיירי קודם יצירת האדם, מ"מ מדכתיב יעלה
משמע נמי לעתיד וכמ"ס צסי' הקודם. וציפה תואר נדחק
צדבר. ומיהו כי דייקת שפיר אדרצא מהתם משמע כשיטת ר'
יוחנן, דהא יש לדקדק דהול"ל סתם אלא מה אני מקיים ואד
יעלה מן הארץ זה הענן שעולה מן הארץ למעלה ומה צ"ל
שמתגברים ועולין עד לרקיע.

ולצ"ל דאיהו נמי ס"ל דאין העננים למטה מאוקיינוס אלא
הם למעלה, אלא דמ"מ אינן למעלה ממש צרקיע אלא
הם צאור השמים והם סמוכים לארץ והם רק רחוקים מן
הארץ שלש פרסאות, כדאמרינן צפ' הספינה [צ"ב ע"ב] הא
עיבא תלתא פרסא מידלי מארעא, ומ"מ קרי להו מלמעלה
דכל למעלה מעשרה מן השמים מיקרי, כדאיתא צפ"ק דסוכה
[ה ע"א] גבי מעולם לא ירדה שכינה למטה וכו' ע"ש. וכיון
דמ"מ העצים סמוכים לארץ, שפיר קאמר על שעת הגשם
ואיד יעלה מן הארץ, כלומר שעולה ומתרחק מן הארץ כלפי
מעלה עד השמים לקבל משם מי הגשם מן השמים כמפי
הנאד, והיינו דדייק וקאמר מלמד שהעננים מתגברים ועולים
עד לרקיע ופוחתים פיהם כנאד. וצדכי ניחא נמי לר"י הא
דכתיב מעלה נשיאים מקצה הארץ, כלומר שמעלה למעלה
לרקיע הנשיאים שהם כלפי קצה הארץ. אי נמי י"ל כמ"ס
היפה תואר צהא דכתיב וארו עם ענני שמיא, דהא דמפרש
הכא ענני שמיא טפי משאר דוכתי לר"י, היינו משום דגם
ר"י לא יכחיש שעולה גם עננים מארץ למטה כפי הנראה
צמוחש, אלא דאיהו צענני מטר איירי, וכבר נצבאר צסי'
הקודם [ד"ה ולין] שגם אלו האדים לחים העולים מן הארץ הם
לצורך המטר, לפי שהם עולים ומתחברים עם עננים העליונים,

יזקו

לג. בן יערוף כמטר לקחי גו'. ויליף מהא צפ"ק דתענית [סג]
שהוא שקול כיום שניתנה תורה, לפי שאז שפע רוח הקודש
מתרבה בתורה. והא שייך אף בזמן הזה, וכדאמרין צפ"צ
דנבא בתרא [יב ע"א] מיום שחרב הבית המקדש אע"פ שניטלה

הנבואה מן הנביאים, מן החכמים
לא נטלה, כלומר שהם משיגים
חכמה בזיוע ועזר רוח הקודש,
וכענין שנאמר [שמואל ב, כג, בן רוח
ה' דבר בי ומלתו על לשוני. והיינו
דגרסינן ברות רבתי [פסחיםא ב]
עלה תפיל תרדמה [משלי יט, טו],
ע"י שנחלשנו ישראל מלעשות
תשובה תפיל תרדמה. ונפש רמיה
תרעב, שהרעבין הקב"ה ברעבון
זימי שופטיהם, ומסיק החס
שהרעבין מרוח הקודש, דכתיב
[שמואל א, ג, א] ודבר ה' יקר זימים
ההם, והיינו תפיל תרדמה
שנחמט הנבואה ורוח הקודש
וכדפירש היפה תואר שם. ואע"ג
דמפשטא דקרא משמע דהווי להו
רעב ממנא, אלא ודאי הא צהא
חליא, שציהוית רעב ע"י עזירת
גשמים יש ג"כ רעבון רוח הקודש,
שרוח הקודש מתרבה בשפע הגשם
כדאמרין. והא דגרסינן צפ"ק

דתענית [ט ע"ב] מאי חזוים עיבא קלישתא תותי עובי סמיכתא,
אפשר דלא פליג אדהכא, שציהוית נראה כדוגמא כזו הוא יותר
סימן מובהק על רצוי רוח הקודש.

ובן י"ל בשאר השמות שכל אחד יש לו סגולה מיוחדת, שציהוית
רווח קצת צעולם נקרא איד שהוא שובר צעלי שערים
המיקרים השער, וציהוית שובע גדול צעולם נקרא עין שמוא
נעשים עניים אלו לאלו להיות עיניהם יפות זה לזה. ולפיכך
זימי יוסף צמארים שהיה שובע גדול היה צפרות הטובות
המורות על השובע הגדול סימן יפות מראה וכלקמן פפ"ט
[ס"ה]. ואם קצת שדות מתברכות וקצתם אינן מתברכות, אז
נקרא נשיאים שעושה הצריות נשיאים אלו על אלו, וציהוית
הגשמים צאים צרובי עננים נקרא עב שאז הוא מעבד הרבה
פני הרקיע, וכי איכא עיבא קלישתא תחות עובי סמיכתא הוא
סימן רוח הקודש דעיבא קלישתא הוא כדוגמא עניי כבוד.
ואע"ג דלהך טעמא דלעיל בכל פעם שפע רוח הקודש בא
למטה, מ"מ זה סימן יותר מובהק לרצוי תגבורת רוח הקודש.
ובכן סרו תלונות היפה תואר ע"ש:

יב ארבע שמות נקראו לארץ. משום דדריש בסמוך טעם
שמות הענן, דריש נמי טעם שמות הארץ שהם בגדר ד'

תקופותיה. ארץ בגדר תקופת ניסן שאז היא מריצה את
פירותיה, לארץ הוא לשון רינה. וכה"ג נמי דרש לעיל פ"ה
[ו] ויקרא אלהים ליצנה ארץ [בראשית א, י], שרצתה לעשות רצון
קונה. ומ"מ כיון דאיכא נמי שאר שמות תבל אדמה ארקא
דריש לארץ הוא שם מיוחד

לתקופת ניסן. ולמ"ד [ר"ה יא ע"א]
צניסן נבאר העולם נחא טפי הא
דכתיב להלן צבריאת עולם ויקרא
אלהים ליצנה ארץ. ותב"ל בגדר
תקופת תמוז שהיא חמה מאלה,
והחמה מתבל וממחמת את
פירותיה. אדמה בגדר תקופת
תשרי שהארץ עשויה בולין של
אדמה, כלומר חמיכות אדמה, כי
אז עת האסיף ומטר יורד על תלמי
השדה ומחזרים חמרים חמרים,
ולא יפול שם זה בארץ. ומכל
וארקא שהוא שם כולל על כל חומר
הארץ, אכל אדמה יתכן אף בחלק
הנפרד ממנה כמו מוצא אדמה,
(וכן הוא ציפה תואר). וארקא
בגדר תקופת שבט שדיא מורקת
פירותיה. כלומר שפניהם מרוקים
וכמושים מפני חוקף הקור. ושם
ארקא הוא מוזכר צירמיה [י, יא]
דכתיב אלהים די שמיא וארקא לא

עבדו יאצדו מארעא. ואע"ג דהוא לשון ארמי שהוא פתרון
לשון הקודש מדלל כתיב נמי צרישא ארעא כמו צסיפא, וכל
דוכתא משמע שהוא שם מיוחד לארץ. ואפשר דמ"מ לשון
ארמי הוא אלא שהוא שם מיוחד בלשון ארמי.
ומה שנקרא דוקא חלק זה המכוון כלפי טבת בלשון ארמי,
יתכן הטעם מפני ששניהם ממדה אחת, והיינו כמ"ס
חכמי האמת [שער ההקדמה צב ע"א] דלשון תרגום הוא מלד
חוקף הדין. וכן תקופת טבת כיוצא בו שמחגבר בו הקור עד
שהפירות מוריקין הוא מלד חוקף הדין, ולכן נזכר שם זה אכל
גנות אלהים אחרים, כי כבר נודע כי הם החילושים הנאחזים
באחוריים חוקף הדין, ולכן אמר לרבותא דאף שמיא וארקא
שהוא צצחנית הדין במדרגתם, לא עבדי אלא הכל מאת המאלי
העליון סבה ראשונה ואין להם חלק צעולם, ולכן אינם
מתקיימים כי אם לפי שעה להיות שבת מוסר ורצועה מרדות
צעולם, אכל לעתיד בגמר החיקון כולם יאצדו. ובספרי ושחר
טוב [משלי ח] מנו עוד שמות לארץ, ועיין מזה ציפה תואר.
וכן בזהר [ויקרא י ע"א] מנה עוד שמות לארץ, ושם מפורש
שכל אחד היא ארץ מיוחדת ומונה שם ז' ארצות ע"ש. וראוי
להחישב בדבר למאזא פשר בין החכמים וז"ע:

תענית נא
למא

יג כמה גשמים יורדים וכו'. אידי דמיירי צירידת גשמים מייתי נמי הא, והך מימרא איחמר לענין הפסקת תענית על הגשמים כמבואר צ"ג דתענית [כ"ה ע"ג]. ויש פה חלופי גירסאות ופירושים שונים כמבואר צ"ה תואר, ובאשר אינו מענין האגדה לא ראיתי פה

להאריך בזה. ומ"ס אין לך טפה יורד מלמעלה וכו'. בזה טעמא תהום תהום אל תהום קורא וכו'. כלומר תהום עליון קורא לתהום תחתון, לקול צינוריד צינורי שפע הגשמים. ועיין מזה לקמן ספר ב' פ"ה [י"ז] ובזוהר בראשית דל"ו [נ"א ע"ג]. ובפ"ג דתענית [כ"ה ע"ג] דריש לה צינור המים ע"ס. ומשמע דתהום אל תהום קורא היינו תהומות התחתונים, וכן פרש"י כאן תהום אל תהום תרי לקול צינורות הבאים מלמעלה, כנגד כל צינור וצינור תהום אל תהום קורא לחצירו ושניהם מעלין מים כנגדו, אבל מהא דר' לוי צמחון משמע תהום יד המים העליונים זכרים והתחתונים נקבות. לפי שהעליונים משפיעים והתחתונים נט"ט מקבלים שפע כנקיבה המקבלת שפע מזכר, המשילס לזכר ונקיבה. ובזוהר [נ"א ס"ג ע"א] מפורש שהעליונים הם מימי החסדים מדרגת הזכר, והתחתונים הם מימי הדין מדרגת הנקיבה, וצירידת גשמים נעשה זיווג ציניהם ונמתק הדין ברחמים וחסד, וע"י שניהם הארץ יולדת ועושה פרי. וכדאמרין צ"ק דתענית [ו' ע"ג]

למה נקרא שמה רביעה, שרובעת את הקרקע, ואמר שהם אומרים אלו לאו קבלו אותנו, והיינו דכתיב תהום אל תהום קורא, לפי שהתחתונים רחוקים מטבע העליונים, כי העליונים קרובים לקדושת ה' אשר שכינת עוזו בגבהי מרומים, והמים התחתונים שצמקי תהומות רחוקים ממנו כי שם מדור החליונים כנודע, ולכן צטבע לא יתחברו יחד. ולפיכך העליונים אומרים לתחתונים אל"פ שאתם רחוקים מקדושת ה' מ"מ הלא אתם בריותיו של הקב"ה, כי גם שורשם חלוז ממקור קדוש, שהרי מתחלת הצריחה לא היה הצדל צין העליונים לתחתונים, כי אם לפי שעה נתרחקו, ואנו הקרובים לקדושת ה' הם שזוהו יתנצח, ומיד הם מקבלין אותם, ובכן נעשה זיווג ציניהם וע"י כך הארץ מולידה. ועל זה אמר הד"ד

הארץ יולדת ועושה פרי. וכדאמרין צ"ק דתענית [ו' ע"ג]

יג כמה גשמים יורדין ויהיה כה פרי רביעה, במלוא כלי מחרשה של שלשה טפחים, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר, בקשה, טפה. ובינונית, טפחים. ובשבעה, שלשה טפחים. אומר רבי שמעון בן אלעזר, אין לך טפה יורד מלמעלה, שאין הארץ עולה כנגדו טפחים. מה טעם, תהום אל תהום קורא לקול צינוריד וגו' [תהלים מב, ח].

יד אומר רבי לוי, המים העליונים זכרים, והתחתונים נקבות, והן אומרים אלו לאו קבלו אותנו, אתם בריותיו של הקדוש ברוך הוא ואנו שלוחיו, מיד הם מקבלים אותן, הריא הוא דכתיב [ישעיה מה, ח] תפתח ארץ, כנקבה זו שהיא פותחת לזכר. ויפרו ישע [שם], שהן פריין ורביין. ואדקה תצמיח יחד [שם], ירידת גשמים. אני ה' בראתיו [שם], לך בראתיו לתקונו של עולם ולישובו. טו [יד] אומר רבי ברכיה, עלה שבר מן הארץ, מיד [ב, ו] והשקה את כל פני האדמה, היא דעתיה דרבי

האדמה משמע דלאו הענן לצד צא מלמטה אלא גם עיקר ההשקאה צא מלמטה, וכדס"ל לר"א, והא לימא לר"י דאמר ממים העליונים שומה. ולכן דריש נמי דרמזי נמי להא שאם עלה שבר מן הארץ מיד והשקה את כל פני האדמה, והרי הוא כאילו ההשקאה צא מלמטה שהרי הם גרמו הדבר בכח מעשיהם בתשובה ומעשים טובים. ומ"מ נמי ז"ל שהעננים מתגברות מלמטה, משום דודאי אין זה אלא רמז בעלמא ואין המקרא יולא מידי פשוטו:

היא דעתיה דר' ברכיה. כלומר ר' צרכיה חזיל לטעמיה דדריש נמי כה"ג בעלמא שאין הגשמים יורדים אלא בהכנעה ותפלה. דא"ר ברכיה יערוף כמטר לקחי שברו בריות את ערפן מיד מטר יורד. דאע"ג דלפי משמעו יערוף הוא לשון הטפה, מדלא כתיב ירעיף וכתיב יערוף, דריש לה

תפתח ארץ שהארץ פותחת כנקיבה שפותחת לזכר, ועל זה אמר ויפרו שהם פריין ורביין יחד, ובכן ישע וצדק תצמיח יחד זו ירידת גשמים, שירד זהם שפע העליון למטה וכדלעיל ס"ד. ועל זה אמר אני ה' בראתיו, לך בראתיו לתקונו של עולם ולישובו. כלומר שאינו צטבע אלא הוא כצריחה מיוחדת בהשגחה נפלאה בהתעוררת מידות העליונות כמו כצריחה עולם, דמהאי טעמא שקול כצריחת שמים וארץ כדאימא צ"ק דתענית [ו' ע"ג], וכן מבואר בזוהר ס"פ ויקרא [כו ע"א]. וכבר נתבאר כל זה לעיל ס"ד ע"ס באורך:

טו ע"ה שבר. כמז היפה תואר ו"ל, ואיד יעלה דריש מלשון שבר, כלומר כשהבריות נכנעים מלמטה בתפלות ותענית ירדו גשמים, ורמזיא בעלמא היא מטעם קריאת שם איד, ולא ס"ל כמעמא דלעיל ס"א. ואין לומר דאית ליה כר"י דאמר ממים העליונים הארץ שותה, וקשה ליה האי קרא, ואיהו תרציה שהעננים מתגברים, ולא נהירא לרבי ברכיא, לכך מפרש באופן זה אע"פ שהוא דרך דרשא, דהא בירושלמי [מענית פ"ג ה"א] איתא דרשב"ל קאמר להא דר' ברכיא, ורשב"ל קאמר לעיל ס"י אין עננים אלא מלמטה עכ"ל.

ו"י נראה שאין מזה הכרח, דאע"ג דס"ל דעננים מלמטה מ"מ

מדכתיב הכא והשקה את כל פני האדמה משמע דלאו הענן לצד צא מלמטה אלא גם עיקר ההשקאה צא מלמטה, וכדס"ל לר"א, והא לימא לר"י דאמר ממים העליונים שומה. ולכן דריש נמי דרמזי נמי להא שאם עלה שבר מן הארץ מיד והשקה את כל פני האדמה, והרי הוא כאילו ההשקאה צא מלמטה שהרי הם גרמו הדבר בכח מעשיהם בתשובה ומעשים טובים. ומ"מ נמי ז"ל שהעננים מתגברות מלמטה, משום דודאי אין זה אלא רמז בעלמא ואין המקרא יולא מידי פשוטו:

היא דעתיה דר' ברכיה. כלומר ר' צרכיה חזיל לטעמיה דדריש נמי כה"ג בעלמא שאין הגשמים יורדים אלא בהכנעה ותפלה. דא"ר ברכיה יערוף כמטר לקחי שברו בריות את ערפן מיד מטר יורד. דאע"ג דלפי משמעו יערוף הוא לשון הטפה, מדלא כתיב ירעיף וכתיב יערוף, דריש לה

דמצינא

ב"א אין קול צינוריד וגו' (ובמ"ס חז"ל)

י"ח = י"ג
ע"כ

לרמו לשצרת עורף בתשובה ומעשים טובים. ולפי שגם חכמת התורה אינה צאה כי אם לאחר שצרת עורף בתשובה ומעשים טובים, כדלמדין [אבות פ"ג מ"א] כל שאין יראתו קודמת לחכמתו אין חכמתו מתקיימת, וכן הכתוב אומר [מלכים ק"א, ו] ראשית חכמה יראת ה', וכן צריך לבקש רחמים ממנו שהחכמה שלו כדלמדין צנדה פרק המינוקת וע"כ, לכך אמר יערוף במשור לקחי זה התורה, כלומר שיהיה שצרת עורף לפני אדם כמו אצל המטר צענין לקחי זה התורה, והכתוב מלאן יחד צהיות שניהם מטעם אחד, משום דמהאי קרא ילפינן נמי צפ"ק דתענית ו' ע"א דגדול יום הגשמים כיום מתן תורה שנאמר יערוף כמטר לקחי. ונמצא הטעם לעיל ס"ד ששניהם באים מהתעוררות השפע עליון, ואין שפע העליון יורד למטה כי אם בהתעוררות התחתונים בתשובה ומעשים טובים, וכמ"ש צוהר צכמה דוכתי [גן לך פה ע"א] דליכא איתערותא דלממלא דלעילא אלא צליתערותא דלממלא, לפיכך בשניהם צריך שצרת עורף בהתעוררות תשובה ומעשים טובים למטה לעורר שפע העליון מלמעלה. ואע"ג דאשכחן [דברים לג, כח] יערפו טל, והטל אי"צ למפלה כדלמדין צירושלמי פ"ק דתענית יערפו טל, היינו צתתם טל, אצל טל דצרכה זימנין מיעצר כדלמדין צפ"ק דתענית ג' ע"ב, וממילא גם הוא אינו צא אלא צכח המפלה ומעשים טובים. וזכר סרו תלוות היפה תואר ע"ש:

מוז כמזה גשמים יורדין וכו'. כמז היפה תואר לא ידעתי למה הפסיק מאמר ר' ברכיה דלעיל בין ברייתא זו והריא דכמה גשמים יורדים ויהיה בהם כדי רביעה, דה"ל לשמוך זו לזו דבחד ענינא עסקינן עכ"ל. ולי נראה שגאו הענינים צקדר נכון, דמשום דקאמר לעיל ס"ג אין לך טפה יורד מלמעלה שאין הארץ עולה כנגדו טפחים, מ"ט תהום אל תהום קורא לקול צינורין, מסיק עלה הא דא"ר לוי המים העליונים זכרים והתחתונים נקבות והן אומרים אלו לאלו קבלו אותנו וכו', דהיינו דכתיב תהום אל תהום קורא וכלעיל. ומשום דסתם הכא כמ"ד דהארץ ממים העליונים שותה, לכך

ברכיה, דאמר רבי ברכיה, יערוף במשור לקחי וגו' [דברים לג, ב], שברו בריות את ערפו, מיד מטר יורד.

טז [טז] כמזה גשמים יורדין ויהא אדם צריך לברך, רבי יוסי בשם רבי יהודה ורבי יונה בשם רבי שמואל אמרין, מתחלה בדי רביעה, ולבסוף אפלו כל שחן. רבי היא בשם רבי יוחנן אמר, מתחלה בדי רביעה, ולבסוף עד שידחו פני הקרמיר. רבי ינאי בן רבי ישמעאל בשם רבי שמעון בן לקיש אמר, מתחלה בדי רביעה, ולבסוף בדי שתשרה פי המגופה. והלוא כמזה גשמים יורדין ואין פי מגופה נשרית, אלא תהא נראית כאלו שרירה.

יז כיצד הוא צריך לברך, בחדא דתנינן [ברכות ג' ע"ב] על הגשמים ועל בשורות טובות הוא אומר ברוך המזב והמטיב. רבי ברכיה בשם רבי לוי מריתי לה מהבא [משלי כה, כה] מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה וגו', מה שמועה טובה, ברוך המזב והמטיב, אף מים קרים המזב והמטיב. רבי יהודה

מסיק עלה הא דאמר רבי ברכיה עלה שבר מן הארץ מיד והשקה את כל פני האדמה, לתרוצי שיטת הארץ וכלעיל. ועוד דהא צהא תליא, דכיון דהגשמים באין מהתעוררות שפע עליון אין זה אפשר אלא ע"י התעוררות התחתון בתשובה ומעשים טובים, דליכא איתערותא דלעילא אלא צליתערותא דלממלא וכמ"ש צממוך. ומדע דהא איכא למ"ד צפ"ק דתענית ו' ע"ב איפכא דאין הגשמים נעצרים אלא א"כ נתחייבו כליה גמורה, והיינו רשעים גמורים. אלא ודאי הא כר"א והאי כר"י. ולפי מש"ל פ"ד ס"ד צס הפרקי דר"א [פ"ד] פשר דבר דצשעת רזון צא מלמעלה ושלם צשעת רזון צא מלמטה, גם צה יתקיימו דברי שניהם, דלהתעוררות גשמים עליונים צענין שצרת עורף בתשובה ומעשים טובים, אצל לגשמים תחתונים לא צענין כולי הארץ ואין נעצרין אלא א"כ נתחייבו כליה לגמרי וכדפרישית:

בתחלה בדי רביעה וכו'. כל זה מוצא צפ"ק דתענית ו' ע"א ולא ראיתי להאריך פה צה צאשר אינו נוגע לענין האגדה ויתבאר שם צמקומו צע"ה, ועיין ציפה תואר:

יז כיצד הוא צריך לברך כהא דתנינן על הגשמים וכו'. מתני' היא צפ' הרווא [ברכות ע' ע"ב], וגם זה יתבאר שם צמקומו צ"ה. והא דיליף לה הכא מדבתיב מים קרים על נפש עיפה וכו'. כמז היפה תואר דהא אסמכתא הוא, דעיקרא דקרא ברחיצה

מיירי כדאיתא בפיו"ב [יומא ע' ע"ב]. ושמו דלא ממעטין התם אלא דלא מיירי בשתייה, מדלא קאמר בנפש אלא על נפש, אבל ירדת גשמים שייך שפיר למיכתב בה על שחן יורדים על העיפות עכ"ל. ולי נראה דס"ל כהא דלמדין צממוך [יח] דאף החולים מרוויחים והיינו על נפש עיפה. אי נמי י"ל עפמס"ל ס"ד צס הזוהר שצ"י הגשמים יוצאים חוזה ניצוצי נפשות הצלוות צעמקי תהומות מחטא אדם הראשון או מחטאם, ואין להם מנוח כי אם צלחתם חוזה לשון למקורן העליון ע"ש, והיינו על נפש עיפה, נפש דייקא, ולכך מדמי לה קרא לשמועה טובה, כי אין לך שמועה טובה גדול מזו לנפש העגומה צשומעה כי הגיע זמן תיקונה לצאת חוזה:

י"ג

י"ג

פני האדמה

שמונו אתה זן וכו'. גירסא זו אין לה שחר, וכנר העלה היפה תואר שהוא ט"ס, אלא העיקר כגירסת הירושלמי [תענית פ"א ה"א] דגרס הכא שאתה מומניעין אלו מאלו שנאמר כי יגרע נטפי מים, כלומר שמפריד הטפות

אלו מאלו שלא יתערבו. ור' יהודה ב"ר שמעון פליג ואמר דכי יגרע לא חמי להא אלא לומר שמורידן במדה ע"ס. ועיין מ"ש מזה לעיל פ"ד ס"ד:

עב ט"ב א"ף א"פים רבי רבבות וכו'. הטעם מצואר עפמס"ל ס"ד ששפע הגשם צא מהתעוררות מדות העליונות, והוא צא דרך השתלשלות מלמעלה כמה אלפים רצוא רצבות מדרגות, שעל זה נאמר [איוב ט, י] עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר, וצואו למטה מתגשם כדלעיל ס"ט, ועל זה אמר א"ף א"פים רבוא רבבות ברכות והודאות ע"כ כ"ט טפה וטפה שאתה מוריד לנו מלמעלה, ועל זה אמר שאתה משלם גמולים טובים דחייבים, לפי שאין כולם ראויין למסד עליון בזה, דמהאי טעמא קשה ירידת גשמים כצריכת שמים וארץ וכדלעיל ס"ד ע"ש:

יח והשקה את כ"כ וכו'. כמנ היפה תואר וז"ל, דמלת כל יתירא, דסתם פני האדמה בכל האדמה משמע שאין לה פנים רבים אלא כולה משמע פנים סתם, ולהכי דריש כל באנפי נפשיה כאילו כתב והשקה את כל, והיינו משא ומתן ופרגמטיא וכו'. אי נמי דלעולם עם פני האדמה דריש לה, כלומר את כל אשר על פני האדמה שהם הסוחרים והחולין וכו', ולרבנן

מרבויא דכל אתי גמי דגים אע"פ שאינם על פני האדמה. וע"ש עוד שהאריך לקרצ הדבר אל השכל איך כל התועלת הזה צא ע"י גשמים, ודחק בדבר ע"ש. אמנם לי נראה טעם הכולל לכולם עפמס"ל ס"ד צאם הזוהר שעם הגשמים הירודים מלמעלה גם שפע העליון יורד עמו

למטה ועי"ז הכל מתבצר, והיינו דדריש לה מדכתיב והשקה את כ"כ אשר על פני האדמה, שהשפע העליון הירוד למטה עם הגשמים הוא משקה ומרווה את כל אשר על פני האדמה, וצוה הכל מתבצר ממקור צריכה העליונה. וכן אל תתמה על החפץ צראותך כמה פעמים שאין כל תועלת הזה נמצא צריכת גשמים, שכנר נמצא לעיל פ"ד [ד] שאין הארץ שומה מלמעלה אלא צעת רצון, אבל שלא צעת רצון אין הארץ שומה אלא מלמטה, וכל שכן לאחר חורבן בית המקדש, וכדלמרינן בפ"צ דצנא צתרא [כס ע"ג] מיום שחרב בית המקדש לא ירדו הגשמים מאוצר טוב ע"ש, ולכן צרוב נמנע כל זה כאשר אינם יורדין גשמי צרכה, אבל כאשר יורדים גשמי צרכה מלמעלה ממקור רצון העליון, אז ודאי גם שפע העליון משתלשל עמו למטה והכל מתבצר, וקרא דהכא צעת צרכה ועמ רצון משתעי:

אמר, כ"ד מברך ויחזקאל אבא, יתברך יתרום ויתגדל שמך על כל טפה וטפה שאתה מוריד לנו, שממנו אתה זן אלו מאלו. רבי יהודה בן רבי שמעון אמר, שהוא מורידן במדה, שנאמר [איוב לה, כז] כי יגרע נטפי מים, חיה מה דאת אמר [ויקרא כז, יח] ונגרע מערבך. רבי יוסי בר יעקב סלק למבקר לרבי יהודה מגדלה, שמע קליה מברך א"ף א"פים ורבי רבבות ברכות והודאות אנו צריכים להודות לשמך על כל טפה וטפה שאתה מוריד לנו, שאתה משלם גמולים טובים לחיבים. אמר ליה בן תורה רבי סימון מברך. אמר רבי ירמיה, תמן אמרין על תואל שהוא בא לעולם, ועל השבע שהוא בא לעולם, ועל הנחור שמספח למדינה, אומר ברוך המצוי והמטיב.

יח [מז] והשקה את כל פני האדמה [ב, ו]. רבי אלעזר בשם רבי יוסי בר זמרא אמר, הבל מתברך, משא ומתן מתברך, והפרגמטיות מרדיתין. רבי יוחנן בר לוי אמר, אף מבי שחין מרדיתין. רבי חי' בר אבא אמר, אף החולין מרדיתין, ואבריהון רפין עליהם. אבימי מן חבריא הוה מבקר בישא בר תות רביעיתא נחתת, תוה אמר ליה רבי חי' בר אבא מה אנון עבדין,

הוה אמר ליה ננחון. רבי אבא אומר, אף אכן טובה מרגשת. רבנן אמרי, אף הדגים מרגשים. אמר רבי פנחס, עובדא הוה בחדה עבו, וצדו חד גון ושמו יתיה שלש מאות ליטרין, ותקילו יתיה מאתן ליטרין. הוה תמן חד סב ציד, אמר להון דלא נחת רביעיתא. וכיון דנחת, צדו חד גון ושמו יתיה מאתן ליטרין, ותקילו יתיה ואשכחניה שלש מאות ליטרין.

יט [יו] אמר רבי אלעזר בר רבי שמעון, אין הארץ שותה אלא לפי חסומה, אם בן מה יעשו שרשי חרוב ושרשי שקמה ששרשיהם עד תהום, אלא כל אחד ואחד לפי צרכו. רבי חנינא

יט אמר ראב"ש וכו'. ה"ג אמר ראב"ש אם אין הארץ שותה אלא לפי חסומה א"כ מה יעשו שורשי חרוב וכו'. כלומר אם אין המים נכנסים צעמקה אלא צפניה למעלה עד חזק סדקיה, והיינו כמו ניטל חסומן ככלים פי"ג [מ"ד] (וכמ"ש היפה תואר ע"ש). א"כ מה יעשו שורשי חרוב ושקמה ששרשיהם עד תהום.

יט אמר רבי אלעזר בר רבי שמעון, אין הארץ שותה אלא לפי חסומה, אם בן מה יעשו שרשי חרוב ושרשי שקמה ששרשיהם עד תהום, אלא כל אחד ואחד לפי צרכו. רבי חנינא

אלא ודאי המים נכנסין צעומק להשקות לכל אחד ואחד כפי זרכו צעומק שרשיו. ועל זה אמר ר' חנינא שרשי חטה בוקע בארץ ג' אמה וכו'. ור' לוי אמר דודאי כך הוא בדקאמרת מעיקרה שאינה שותה ממני הגשמים אלא לפי חסומה למעלה, ודקאמרת א"כ מזה יעשו שרשי חרוב ושקמה אחד לשלשים יום, תהום עולה ומשקה אותם. וכן בכל אחד התהום עולה ומרטינו כפי זרכו צעמו וחמנו. וילף לה מדכתיב אני ה' נוצרה לרגעים אשקנה. ללעיל מיניה כתיב ציוס ההוא כרס חמר ענו לה, והוא משל לכנסת ישראל צומן הגאולה שתהיה חצינה לפני ה' ככרס חמר, ועל זה אמר אני ה' נוצרה ושומרה לרגעים אשקנה, כלומר אשגיה עליה היטב ככרס שאני משקנה לרגעים עתים קבועים וחמנים ידועים כפי זרכו צעמתי וחמנו. ואע"ג דלא נקטיה אלא למשל בעלמא, מ"מ ממילא שמעת מינה שיש השקאה לכרס לזמנים ידועים כפי זרכו, ואין זה אלא ע"י התהום, כי הגשמים אין להם עת קבוע, וממילא ה"ה בכל הזמנים כחרוב ושקמה ודוגמתו שיש צו השקאה לזמן ידוע כפי זרכו. וכה"ג נמי פירש היפה תואר ע"ש:

הוא עושה פנים לאדמה. כתב היפה תואר שמיפה אותה ומלחלה ומשוה פניה, אבל בזמן היובש היא בקועה וכאילו אין לה פנים. ואפשר פנים קריא למוצא דשא כי עומקים יעמפו בר ע"י הגשמים עכ"ל. ולי נראה לפרש עפ"מ"ל פ"א ס"ז ולעיל פ"י [ב] וצא"ר כמה דוכתי שלפעמים הארץ מכוסה צהור וצוהו הוא שורש הרע המכסה פני האדמה, והוא גורס חורבן ושממה לארץ ומעכב הוצאות תולדותיה, וכבר נתבאר צביריית הגשם יורד למטה שפע העליון עד כי הכל מתבצר, ומאז הארץ מוציאה תולדות, וממילא מאז נעקר ממנה הצהור וצוהו המכסה פניה ופניה מתגלית, ולכן אמר שהמטר עושה פנים לאדמה:

פרשה יד

א מלך במשפט יעמיד ארץ וכו' שברא את העולם בדין. אע"ג דהתם כתיב רק ארץ מ"מ קאמר שצדא את העולם דדין דמשמע כל העולם שמים וארץ, משום דכתיב בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. והא דכתיב להלן רק ארץ, היינו לפי שודאי עיקר מציאות המשפט הוא צא"ר ע"י חטא האדם, וממנו נמשך גם לשמים וכל צבאם, שאין העליונים מתקיימים כראוי אלא ע"י התחזונו, כדכתיב [עמוס ט, ו] הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה, וצעוונו

מתמעט השפע גם למעלה וכלעיל סוף פ"א. וכן נקט התם ארץ משום סיפא דקרא ואיש תרומות ידרסנה דלרש לה אדם הראשון דהוי צא"ר, והכוונה ש"י אדם הראשון נהרס כח המשפט והדין, כי הוא נולד צדיק דין עם הרחמים, וכדכתיב וייצר ה' אלהים את האדם. ולפי שהוא היה גמר חלתו של עולם ומקונה, נגמר גם העולם צדיק דין ורחמים, כדכתיב [בראשית ג, ד] ציוס עשות ה' אלהים ארץ ושמים. והא דכתיב בראשית ברא אלהים, היינו בתחלת הבריאה, אבל גמר הבריאה היה צדיק דין ורחמים וכדלעיל [יב, טו], וממילא נחלש והרס כח הדין, וזה היה צכות האדם שהיה גמר חלתו של עולם, וחלה נקרא תרומה, ולכן קרי ליה איש תרומות. ונקט איש תרומות צלשון רבים, לפי שהאדם הוא עולם קטן וכלול מכל העולמות, והוא נהרס מכולם כדי לתקן כולם כח מעשיו. וגם מלך הויות גופו צא"ר למטה יתכן לשון תרומות לפי שצא מכמה ארצות, כדלמרינן צפ' אחד דיני ממונות [סנהדרין לא ע"ב] ראשו מארץ ישראל וגופו מצבל ושאר אבריו משאר כל הארצות, והיה כלול ממיני תרומות הרבה.

פרשה יד

א וייצר ה' אלהים [ב, ז]. בתיב [משלי כב, ד] מלך במשפט יעמיד ארץ וגו',

ומפרש ואזיל איך היה דומה לחלה, ועל זה אמר ר' יוסי באשה הזאת שהיא מקשקשת עיסתה במים להיות הכל מעורב הדק היטב, ומגבהת חלתה בנתיים, וע"י קדושת החלה נתקדש כל העיסה להיות מאכל טהור וקדוש כמבואר בזהר [מיקוים ח" טז לא ע"א], אף כך ע"י הגבהת חלת גופו של אדם הראשון מן העולם נתקדש כל העולם, כי האדם צדק מעשיו הטובים מקיים העולם כדכתיב [משלי י, כה] ולדיק יסוד עולם, ולפיכך על ידי אדם הראשון נהרס כח הדין ונתקיים כל העולם צדיק דין ורחמים. והצדא ראה לדבר שהיא כדוגמת האשה המקשקשת עיסה במים ומגבהת חלתה מבנתיים, לפי שבתחלה נאמר ואיר יעלה מן הארץ, ואח"כ וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה. כי איד שעלה מן הארץ לא היה עזר גידול צמחים, שהרי נאמר [בראשית ג, ה] וכל שית השדה טרם יהיה צא"ר כי לא המטיר גו' ואדם אין לעבוד את האדמה, אלא ודאי מ"ש איד יעלה מן הארץ לענין יצירתו של אדם נאמר, וזה לא היה כדרך מטר הנוהג תמיד שצא מלמעלה, אלא איד עלה מן הארץ מלמטה מפני התהום להשקות את פני האדמה לצורך יצירת האדם, וכדפרש"י בחומש ואיד יעלה מן הארץ, לענין צרייתו של אדם העלה התהום והשקה עניים לשדות העפר ונצרה